

Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen

Työryhmän ehdotus

Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen

Työryhmän ehdotus

ISSN 1798-7105 verkkojulkaisu

ISBN 978-952-259-515-7 verkkojulkaisu

Helsinki 2016

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Oikeusministeriö Kriminaalipoliittinen osasto	Julkaisu-aika	15.6.2016
Tekijä(t)	Mervi Sarimo, Venla Salmi		
Julkaisun nimi	Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen Työryhmän ehdotus		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisu 23/2016		
Julkaisun teema	Mietintöjä ja lausuntoja		
Tiivistelmä	<p>Oikeusministeriö asetti 6.10.2015 työryhmän edistämään uhridirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta) mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumista. Työryhmän tehtävänä oli tuottaa sisältö viranomaisten viestintää varten, jolla annetaan tietoa rikoksen uhreille ja muille kansalaisille uhrien oikeuksista ja tukipalveluista. Tehtävänä oli lisäksi valmistella ehdotus uhreille kohdennettavan viranomaisviestinnän kehittämiseksi. Erityisesti oli arvioitava, missä vaiheessa ja kuinka paljon tietoa uhreille annetaan ja minkä viranomaisen toimesta. Huomiota tuli kiinnittää myös viranomaisten välisen tiedonkulun kehittämistarpeisiin.</p> <p>Työryhmä on tarkastellut viestinnän kehittämistarpeita pitäen lähtökohtana säädöksiin vahvistettuja uhrin tiedonsaantioikeuksia ja viranomaisten veloitteita. Raporttiin on koottu uhrin tiedonsaannin kannalta keskeiset direktiivin artikkelit ja niiden täytäntöönpanoa tukevat suositukset sekä kansallinen lainsäädäntö. Raportti sisältää työryhmän ehdotuksen siitä, miten uhreille kohdennettava viranomaisviestintää tulisi käytännössä kehittää. Ehdotuksella on pyritty vastaamaan tutkimuksista ja selvityksistä ilmeneviin rikoksen uhrin tiedonsaantitarpeisiin.</p> <p>Työryhmän ehdotukset viranomaisviestinnän kehittämiseksi ovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Uhrien oikeuksista tiedottamisen tueksi uudet esitteet ja lomakkeet. Viranomaisten tulisi tarkastella käytössä ja suunnitteilla olevat lomakkeet ja niiden kieliversiot uhrin tiedonsaannin näkökulmasta. Työryhmän valmistelma Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite tulisi jakaa esitutkintaviranomaisten ja oikeushallinnon viranomaisten käyttöön uhreille viestimisen tueksi. 2) Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti. Viranomaisten ja järjestöjen tulisi huomioida kehitystyössään sähköisten ympäristöjen ja sosiaalisen median entistä tehokkaampi hyödyntäminen sekä yhteistyö ja kampanjointi rikoksen uhrien tietoisuuden lisäämisessä. Tavoitteeksi tulisi ottaa sähköisten asiointipalveluiden ja mobiilisovellusten aikaansaaminen kansalaisten tietotarpeisiin. 3) Tukipalveluihin ohjaamista tehostettava. Poliisin ohjeistus tukipalveluihin ohjaamisesta tulisi päivittää ottamaan huomioon esitutkintalain muutos sekä uhrien ja uhrien läheisten tarpeet. Tukipalveluihin ohjaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota poliisin ja muiden uhreja kohtaavien viranomaisten koulutuksessa. 4) Uhrien tarpeet otettava paremmin huomioon tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä. Tapaa, jolla asianomistaja kutsutaan kuultavaksi, on syytä kehittää uhrin tarpeet entistä paremmin huomioon ottavaksi. Työryhmä on päivittänyt ohjeistuksesta ehdotuksensa. 5) Uhrisensitiivinen viestintä otettava osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankeita. Uhridirektiivin mukaiset veloitteet ja niihin liittyvät käytännöt tulisi huomioida viranomaisten koulutusta suunniteltaessa ja järjestettäessä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää uhrisensitiiviseen tiedottamiseen ja tiedon ymmärrettävyyteen. 6) Tietojärjestelmin tehostettava viranomaisten välistä tiedonkulkua. Direktiivistä johtuvia uusia tarpeita tiedon välittämisestä viranomaiselta toiselle liittyy erityisesti uhrien suojelutarpeen arviointiin sekä tiedottamiseen vangin ja tutkintavangin vapautumisesta. Kehittämistarpeet tulisi ottaa huomioon esitutkinta- ja oikeusviranomaisten sekä Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiä kehitettäessä. 		
Asiasanat	rikoksen uhrin, rikosprosessi, viranomaiset, viestintä, oikeudet, direktiivit, tiedottaminen		
Asianumerot	OM 8/021/2015		
	ISSN (verkkajulkaisu) 1798-7105	ISBN (verkkajulkaisu) 978-952-259-515-7	
	Sivumäärä 56	Kieli suomi	URN-tunnus http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-515-7
Julkaisujen myynti/jakelu	www.oikeusministerio.fi		

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Justitieministeriet Kriminalpolitiska avdelningen	Utgivningsdatum 15.6.2016
Författare	Mervi Sarimo, Venla Salmi	
Publikationens namn	Förbättring av brottsoffers tillgång till information Arbetsgruppens förslag	
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikation 23/2016	
Publikationens tema	Betänkanden och utlåtanden	
Referat	<p>Justitieministeriet tillsatte den 6 oktober 2015 en arbetsgrupp för att främja förverkligandet av brottsoffers rätt till information i enlighet med brottsofferdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF). Arbetsgruppen hade till uppgift att producera innehåll till myndighetskommunikationen som syftar till att informera brottsoffer och allmänheten om brottsoffers rättigheter och stöd tjänster. Därtill skulle arbetsgruppen bereda ett förslag till utveckling av myndigheternas kommunikation som riktar sig till brottsoffer. I fråga om detta skulle arbetsgruppen i synnerhet bedöma när och vilken information som ska ges till brottsoffer och vilken myndighet som ska ge denna information. Uppmärksamhet skulle dessutom fästas vid behovet att utveckla informationsutbytet mellan myndigheterna.</p> <p>Arbetsgruppen har bedömt utvecklingsbehoven i kommunikationsverksamheten utgående från lagstiftningen som gäller offers rätt till information och myndigheternas skyldigheter i samband med detta. I rapporten har man samlat de artiklar i direktivet som gäller brottsoffers rätt till information och rekommendationerna om deras verkställighet samt relevanta nationella bestämmelser. Rapporten innehåller arbetsgruppens förslag till hur myndigheternas kommunikation som riktas till brottsoffer i praktiken kunde utvecklas. Förslaget syftar till att svara på de behov av information som brottsoffer enligt olika undersökningar och utredningar har.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att myndigheternas kommunikation utvecklas enligt följande:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Nya broschyrer och blanketter som stödjer kommunikationen om brottsoffers rättigheter ska tas i bruk. Myndigheterna bör se till att man i befintliga och planerade blanketter samt i deras språkversioner beaktar brottsoffers behov av information. Broschyren Information om brottsoffers rättigheter som beretts av arbetsgruppen ska delas ut till förundersöknings- och justitieförvaltningsmyndigheterna för att stödja kommunikationen som riktar sig till brottsoffer. 2) Brottsoffer och allmänheten ska ha tillgång till elektronisk information. Myndigheterna och organisationerna bör i sitt utvecklingsarbete sträva efter att utnyttja elektroniska miljöer och sociala medier samt samarbeta och ordna kampanjer för att informera brottsoffer om deras rättigheter. Målet ska vara att skapa elektroniska tjänster och mobilapplikationer för att svara på allmänhetens informationsbehov. 3) Hänvisning av brottsoffer till relevanta stöd tjänster ska effektiviseras. Polisens anvisningar om hänvisning till stöd tjänster bör uppdateras så att man i dessa beaktar ändringen i förundersökningslagen samt behovet av brottsoffer och deras närstående. Hänvisning till stöd tjänster bör lyftas fram speciellt i utbildningen som ordnas för poliser och andra myndigheter som är i kontakt med brottsoffer. 4) Brottsoffers behov ska beaktas bättre än för närvarande i domstolarnas kallelser och arrangemang. Sättet på vilket målsäganden kallas in till domstolen bör utvecklas så att det bättre än för närvarande beaktar offerets behov. Arbetsgruppen har utarbetat ett förslag till uppdaterade anvisningar. 5) Offerinriktad kommunikation ska beaktas i myndighetsutbildningen och i kvalitetsprojekt. Skyldigheterna och förfarandena enligt brottsofferdirektivet bör beaktas i planeringen och ordnandet av myndighetsutbildning. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid offerinriktad kommunikation och informationens begriplighet. 6) Informationsutbytet mellan myndigheter ska effektiviseras med hjälp av informationssystemen. De nya behoven som gäller informationsutbyte mellan myndigheterna enligt direktivet hänför sig i synnerhet till bedömningen av offerets behov av skydd samt information om frigivning av en fånge eller häktad. Utvecklingsbehoven bör beaktas vid utvecklingen av förundersöknings- och justitieförvaltningsmyndigheternas samt Brottspåföljdsmyndighetens informationssystem. 	
Nyckelord	brottsoffer, straffprocess, myndigheterna, kommunikation, rättigheter, direktiv, information	
Ärendenummer	OM 8/021/2015	
	ISSN (webbpublikation) 1798-7105	ISBN (webbpublikation) 978-952-259-515-7
	Sidantal 56	Språk finska
		URN http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-515-7
Beställningar/ distribution	www.oikeusministerio.fi	

DESCRIPTION

Published by	Ministry of Justice Department of Criminal Policy	Date	15/06/2016
Author(s)	Mervi Sarimo, Venla Salmi		
Title of publication	Promotion of crime victims' right to receive information Working group's proposal		
Series and publication number	Publication of the Ministry of Justice, Finland 23/2016		
Theme of publication	Memorandums and statements		
Abstract	<p>On 6 October 2016, the Ministry of Justice appointed a working group to promote the implementation of crime victims' right to receive information in accordance with the Victims' Directive (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA). The mandate of the working group was to produce information on crime victims' rights and support services to be communicated by the authorities to the victims and other citizens. The working group was also assigned to prepare a proposal on the development of the authorities' communications aimed at crime victims. In particular, the working group was to assess at which stage and how much information should be provided to victims and by which authority. Attention was also to be paid to the development needs in the flow of information between the authorities.</p> <p>The working group has examined the development needs of communications from the viewpoint of victims' right to receive information and the authorities' obligations. The report includes the articles of the Directive that are essential with regard to the victims' right to receive information and the recommendations and national legislation supporting the implementation of these articles. The report contains the working group's proposal on how the authorities' communications aimed at crime victims should in practice be developed. The proposal strives to fulfil the victims' needs to receive information as indicated by research and studies.</p> <p>The working group's proposals for the development of the communications by public authorities are:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) New brochures and forms to support the communications on victims' rights. The authorities should examine the existing and planned forms and their language versions from the viewpoint of victims' right to receive information. The brochure Rights of a crime victim, prepared by the working group, should be delivered to the criminal investigation authorities and judicial administrative authorities to be used in their communications. 2) Victims and other citizens must be provided with access to information in electronic format. The authorities and organisations should pay attention to the more efficient utilisation of electronic platforms and social media in their development work and the significance of cooperation and campaigning in their work to increase awareness among crime victims. The authorities and organisations should aim at creating electronic services and mobile applications that meet the citizens' needs for information. 3) Referral of victims to support services must be made more efficient. The police's guidelines on the referral of victims to support services should be updated to correspond to the amendments made to the Criminal Investigation Act and the needs of the victims and their family members. Special attention should be paid to the referral of victims to support services in the training of police officers and other authorities working with crime victims. 4) More attention must be paid to victims' needs in the summonses and arrangements of the courts. The manner in which an injured party is summoned to the court to be heard should be developed so that it better takes account of the victim's needs. The working group has proposed an update of the guidelines. 5) Victim-sensitive communication must be made an integral part of authorities' training and quality projects. The obligations laid down in the Victims' Directive and the practices relating to them should be taken into account when planning and arranging training for authorities. Special attention should be paid to victim-sensitive communications and understandability of the information provided. 6) Flow of information between the authorities must be made more efficient by means of information systems. New needs concerning the flow of information from one authority to another, following from the Directive, relate especially to the assessment of the victim's need for protection and the provision of information on the release of a remand prisoner and a prisoner. These development needs should be taken into account in the development of the information systems of the criminal investigation authorities, judicial authorities and the Criminal Sanctions Agency. 		
Key words	crime victims, criminal procedure, authorities, communication, rights, directives, information		
Reference numbers	OM 8/021/2015		
	ISSN (electronic version) 1798-7105	ISBN (electronic version) ISBN:978-952-259-515-7	
	Number of pages 56	Language Finnish	URN http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-515-7
Sale/distribution of publications	www.oikeusministerio.fi		

LUOVUTUSKIRJE

Oikeusministeriö asetti 6.10.2015 työryhmän edistämään uhridirektiivin mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumista. Työryhmän keskeisenä tehtävänä oli tuottaa sisältö viranomaisten viestintää varten. Sisältöä oli tuotettava viranomaisten viestintämateriaaliin, jolla annetaan tietoa rikoksen uhreille ja muille kansalaisille uhrien oikeuksista ja tukipalveluista. Tiedon tuli olla käytettävissä erilaisten lomakkeiden ja esitteiden sekä verkkosivujen päivittämiseen.

Työryhmän toisena tehtävänä oli valmistella ehdotus uhreille kohdennettavan viranomaisviestinnän kehittämiseksi. Erityisesti oli arvioitava, missä vaiheessa ja kuinka paljon tietoa uhreille annetaan ja minkä viranomaisen toimesta. Lisäksi huomiota tuli kiinnittää viranomaisten välisen tiedonkulun kehittämistarpeisiin, mukaan lukien tietojärjestelmät.

Työryhmän toimikausi oli 6.10.2015–28.2.2016. Oikeusministeriön 24.2.2016 tekemällä päätöksellä määräaika jatkettiin 30.4.2016 asti. Samalla työryhmän kokoonpanoa täydennettiin kahdella varajäsenellä. Työryhmä kokoontui 9 kertaa.

Työryhmän puheenjohtajana oli neuvotteleva virkamies Mervi Sarimo (oikeusministeriö, kriminaalipoliittinen osasto). Jäseninä olivat lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen (oikeusministeriö, lainvalmisteluosasto), viestintäasiantuntija Ulla Rehula (oikeusministeriö, viestintäyksikkö), poliisitarkastaja Antti Simanainen varajäsenenään poliisitarkastaja Ari Evwaraye (sisäministeriö, poliisiosasto), kihlakunnansyyttäjä Sakari Tiilikainen (Helsingin syyttäjänvirasto) varajäsenenään kihlakunnansyyttäjä Leena Koivuniemi (Sisä-Suomen syyttäjänvirasto), ylitarkastaja Jenni Juslén (Poliisihallitus), kärjätuomari Maritta Pakarinen (Helsingin kärjäoikeus), asianajaja Mikko Helenius (Suomen Asianajajaliitto), kehitysjohtaja Jaana Koivukangas (Rikosuhripäivystys) ja kehityspäällikkö Pasi Kumpula (oikeusministeriö, ALPA-hanketoimisto). Työryhmän sihteerinä toimi erikoissuunnittelija Venla Salmi (oikeusministeriö, kriminaalipoliittinen osasto).

Työryhmä voi toimeksiannon mukaan kuulla työnsä aikana asiantuntijoita. Uhreille tarkoitettua infoesitettä luonnostellessaan työryhmä pyysi kommentteja useilta asiantuntijoilta eri viranomaistahoista. Kommentteja ja kehitysehdotuksia antoivat neuvotteleva virkamies Maire Kolimaa (sosiaali- ja terveysministeriö), ylitarkastaja Jaakko Ellisaari (sosiaali- ja terveysministeriö), kehityspäällikkö Aune Flinck (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), jaostopäällikkö Pertti Helin (Valtiokonttori) sekä oikeusministeriöstä lainsäädäntöjohtaja Antti Leinonen (lainvalmisteluosasto), hallitusneuvos Merja Muilu (oikeushallinto-osasto) ja erikoissuunnittelija Saija Sambou (kriminaalipoliittinen osasto).

Viranomaisten välisen tiedonkulun, erityisesti tietojärjestelmien, kehittämistarpeita uhridirektiivin mukaisen uhrin tiedonsaantioikeuden toteuttamiseksi työryhmä selvitti kirjallisella kuulemisella. Kirjalliseen kuulemiseen vastasi Poliisihallituksen osalta poliisitarkastaja Matti Högman. Oikeusrekisterikeskuksen lausunnon olivat laatineet toimialajohtaja Marjatta Syväterä, toimialajohtaja Jari Saarela, rekisteripäällikkö Kati Kilpeläinen ja sovellussuunnittelija Pia Rouhento. Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon antoivat ylitarkastaja Ari Juuti ja tarkastaja Timo Tuomi. Täydentävää tietoa antoi oikeudellisen vastuualueen esimies Katja Dogović.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittaen ehdotuksensa oikeusministeriölle.

Helsingissä 15. päivänä kesäkuuta 2016

Mervi Sarimo

Kirsi Pulkkinen

Ulla Rehula

Antti Simanainen

Ari Ewwaraye

Sakari Tiilikainen

Leena Koivuniemi

Jenni Juslén

Maritta Pakarinen

Mikko Helenius

Jaana Koivukangas

Pasi Kumpula

Venla Salmi

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	12
1 Uhridirektiivin mukainen uhrin tiedonsaantioikeus.....	14
1.1 Uhridirektiivin tavoitteet	14
1.2 Oikeus saada tietoja alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen	15
1.3 Uhrin oikeus saada tietoja asiansa käsittelystä	17
1.4 Oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi.....	18
1.5 Oikeus tulkkauksiin ja käännöksiin	19
1.6 Oikeus käyttää tukipalveluja / ohjaus tukipalveluihin.....	20
1.7 Yhteistyö ja palvelujen sovittaminen yhteen.....	21
2 Tutkimustietoa uhrien kokemuksista ja tiedonsaannin kehittämistarpeista	23
3 Uhripoliittisen toimikunnan ehdotus hyvistä menettelytavoista	27
4 Kansallinen taso: lainsäädäntö, viranomaisohjeet ja käytännöt	30
4.1 Uhridirektiivin mukaiset säädösmuutokset	30
4.2 Uhrille tiedottaminen esitutkinnassa	31
4.2.1 Ilmoitus asianomistajan oikeuksista / esitutkintaan osallistuvien oikeudet	31
4.2.2 Tukipalveluihin ohjaaminen	33
4.2.3 Ilmoitus oikeudesta saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta	35
4.2.4 Asianomistajan oikeus asiakirjojen käännöksiin	35
4.3 Uhrille tiedottaminen rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa.....	36
4.3.1 Syyteharkinta.....	37
4.3.2 Oikeudenkäynti.....	38
4.4 Viranomaisten välisen tiedonkulun ja tietojärjestelmien kehittämistarpeet	39
5 Tietoa uhrille ja kansalaisille: www-sivut, oppaat, esitteet	43
5.1 Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite.....	43
5.2 Oikeus.fi -verkkosivujen aineistot	43
5.3 Muuta rikoksen uhrille suunnattua materiaalia	44
5.3.1 Viranomaiset	44
5.3.2 Järjestöt.....	44
6 Yhteenveto työryhmän ehdotuksista viranomaisviestinnän kehittämiseksi	46
6.1 Uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi uudet esitteet ja lomakkeet.....	46
6.2 Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti	46
6.3 Tukipalveluihin ohjaamista tehostettava.....	47
6.4 Uhrin tarpeet paremmin huomioon tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä.....	48
6.5 Uhrisensitiivinen viestintä osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankeita	48
6.6 Tietojärjestelmin tehostettava viranomaisten välistä tiedonkulkua	49
LÄHTEET	51
LYHENTEET	52
LIITTEET	53
1. Taulukko: Uhrille tiedottaminen rikosprosessin aikana	53
2. Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite.....	53
3. Ohjeita kutsuttavaksi kuultavalle asianomistajalle (työryhmän ehdotus)	53

JOHDANTO

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta (jäljempänä uhridirektiivi tai direktiivi) annettiin 25.10.2012. Direktiivin tarkoituksena on varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Direktiivi oli pantava kansallisesti täytäntöön viimeistään 16.11.2015.

Uhridirektiivi velvoittaa antamaan uhrille paljon erityyppistä tietoa alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen, jotta uhri voi käyttää direktiivissä vahvistettuja oikeuksia (4 artikla). Direktiivin mukaan tietojen määrä tai yksityiskohtaisuus voi vaihdella ja lisätietoja voidaan antaa myöhemmissä vaiheissa riippuen uhrin tarpeista ja tietojen merkityksellisyydestä kussakin vaiheessa. Tieto on annettava selkeästi ja ymmärrettävästi (3 artikla). Uhrilla on oikeus saada tiettyjä perustietoja oman asiansa käsittelystä (6 artikla).

Eräissä tapauksissa uhrille voidaan tarjota mahdollisuus saada tietoa häneen kohdistuneesta rikoksesta vangitun vapautumisesta (6 artiklan 5 ja 6 kohta). Uhridirektiivi edellyttää myös, että uhrin erityisen suojelun tarvetta ja oikeudenkäynnin aikana tarvittavia suojelutoimenpiteitä arvioidaan jo esitutkinnan aikana (22, 23 ja 24 artiklat). Näihin tilanteisiin liittyy uusia tarpeita tiedon välittymiseen viranomaiselta toiselle sekä tiedon käsittelyssä ja tietojärjestelmissä huomioon otettavia uhrin yksityisyyden suojaamisen tarpeita.

Direktiivin täytäntöön panemisen edellyttämät kansalliset lakimuutokset sisältyivät hallituksen esitykseen laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 66/2015 vp). Muutokset tulivat voimaan 1.3.2016 (SK 10–19/2016 – EV 83/2015 vp – LaVM 4/2015 vp). Täydennettäväksi tulivat muun muassa säännökset, jotka koskevat velvollisuutta ilmoittaa asianomistajalle hänen oikeuksistaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä sekä säännökset vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittamisesta asianomistajalle. Esitutkintalakiin lisättiin velvollisuus ilmoittaa asianomistajalle mahdollisuudesta saada tukea ja suojelua. Säännös ja menettely asianomistajan henkilökohtaisesta arvioinnista ovat täysin uusia.

Uhrien tukipalveluja koskevien direktiivin artikloiden (8 ja 9 artiklat) täytäntöönpanoa tukevasta rikosuhrimaksusta on säädetty erikseen (SK 669-672/2015 – EV 347/2014 vp – LaVM 32/2014 vp – PeVL 61/2014 vp – HE 293/2014 vp). Näiden lakien voimaantulon ajankohta on edelleen auki. Oikeusministeriön budjettiin on kuitenkin jo vuonna 2016 saatu merkittävä lisäys uhrien tukipalveluita tuottaville yhteisöille tarkoitettuun avustusrahaan.

Ohjeellisia suosituksia direktiivin täytäntöönpanoa tukeviksi käytännöiksi mainitaan direktiivin johdannossa (tiedon antamiseen liittyvät kohdat 21–32) sekä komission ohjekirjassa (DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/28/EU. European Commission DG Justice, December 2013). Uhripoliittinen toimikunta esitti loppuraportissaan, että direktiivin tavoitteiden mukaisten uhrien oikeuksien turvaamiseksi tulee kehittää lainsäädännön lisäksi hyviä menettelytapoja (Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin – esitys rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi. OM:n mietintöjä ja lausuntoja 13/2015). Sen pohjalta sisäministeriö asetti 13.8.2015 uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyä kehittämään

työryhmän, jonka toimikausi jatkui 29.2.2016 asti. Oikeusministeriön 6.10.2015 asettama työryhmä uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumisen parantamiseksi on ollut seuraava askel tässä käytännön kehittämistyössä. Suunnitelmissa on myös työryhmän asettaminen uhrien tarpeet huomioon ottavien hyvien käytäntöjen kehittämiseksi rikosprosessissa.

Työryhmä on tarkastellut viestinnän kehittämistarpeita pitäen lähtökohtana säädöksin vahvistettuja uhrin tiedonsaantioikeuksia ja viranomaisten velvoitteita. Ehdotuksella on pyritty vastaamaan laajemminkin niihin rikoksen uhrin tiedonsaantitarpeisiin, jotka ilmenevät tutkimuksista ja selvityksistä. Huomiota on kiinnitetty komission antamiin suosituksiin direktiivin täytäntöönpanosta sekä viranomaisten omiin tarpeisiin ja ohjeisiin uhreille tiedottamisen hoitamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla.

1 Uhridirektiivin mukainen uhrin tiedonsaantioikeus

Uhrin tiedonsaantioikeuden toteutuminen on yksi uhridirektiivin keskeisiä tavoitteita. Direktiivin tarkoituksena on 1 artiklan mukaan varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Uhrin tiedonsaantia koskevat etenkin artikkelit 4 (Oikeus saada tietoja alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen), 5 (Uhrin oikeudet rikosilmoituksen tekemisen yhteydessä) ja 6 (Uhrin oikeus saada tietoja asiansa käsittelystä). Viestinnän ja tiedon ymmärrettävyyttä koskevat artikkelit 3 (Oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi) ja 7 (Oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin). Tiedonsaantiin ja neuvontaan kytkeytyy myös artikla 8 (Oikeus käyttää uhrien tukipalveluja) sekä 9 (Uhrin tukipalveluista saatava tuki).

Direktiivin artikloissa säädetään vähimmäissäännöistä. Jäsenvaltiot voivat laajentaa direktiivissä vahvistettuja oikeuksia korkeamman suojelutason tarjoamiseksi. Ohjeellisia, ei-sitovia suosituksia direktiivin täytäntöönpanoa tukeviksi käytännöiksi sisältyy direktiivin johdantoon sekä komission ohjekirjaan (DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/28/EU. European Commission DG Justice, December 2013). Seuraavassa esitellään keskeisimpien artikloiden sisältö sekä niihin liittyvät direktiivin johdannon ja komission ohjekirjan suositukset erityisesti siltä osin, kun ne koskevat uhreille viestimistä.

1.1 Uhridirektiivin tavoitteet

Direktiivin 1 artiklasta ilmenevät direktiivin keskeiset tavoitteet. Direktiivin tavoitteena on varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Direktiivi velvoittaa jäsenvaltiot huolehtimaan siitä, että rikosten uhrin tunnustetaan uhreiksi ja heitä kohdellaan kunnioittavasti, hienotunteisesti, yksilöllisesti, ammattitaitoisesti ja syrjimättömästi kaikessa yhteydenpidossa rikosoikeudellisen menettelyn puitteissa toimiviin uhrien tukipalveluihin, korjaavan oikeuden palveluihin tai toimivaltaiseen viranomaiseen.

Artiklan 2 kohdassa kiinnitetään huomio lapsiin rikoksen uhreina. Jos uhri on lapsi, jäsenvaltioiden on direktiiviä sovellettaessa huolehdittava siitä, että hänen etunsa otetaan ensisijaisesti huomioon ja arvioidaan yksilöllisesti. Lapsiuhrien kohdalla tulee soveltaa lapsikeskeistä lähestymistapaa, jossa otetaan asianmukaisesti huomioon lapsen ikä, kypsyyden näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet. Lapselle ja hänen mahdolliselle vanhempainvastuunkantajalleen tai muulle oikeudelliselle edustajalleen on ilmoitettava kaikista erityisesti lapseen kohdistuvista toimenpiteistä tai oikeuksista.

Direktiivin johdannossa todetaan seuraavaa:

- Rikosten uhrin olisi tunnustettava uhreiksi ja heitä olisi kohdeltava kunnioittavasti, hienotunteisesti ja ammattitaitoisesti ilman minkäänlaista syrjintää, joka perustuu esimerkiksi rotuun, ihonväriin, etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, omaisuuteen, syntyperään, vammaan, ikään, sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun, sukupuoli-

identiteettiin, seksuaaliseen suuntautumiseen, oleskeluoikeuteen tai terveydentilaan. Kaikessa yhteydenpidossa rikosoikeudellisen menettelyn puitteissa toimivaan toimivaltaiseen viranomaiseen ja kaikissa palveluissa, joissa joudutaan kosketukseen uhrien kanssa ja joita ovat esimerkiksi uhrien tukipalvelut tai korjaavan oikeuden palvelut, olisi otettava huomioon rikosten uhrien henkilökohtainen tilanne ja välittömät tarpeet, ikä, sukupuoli, mahdollinen vammaisuus ja kypsyystaso, samalla kun kunnioitetaan täysin uhrien ruumiillista, henkistä ja moraalista koskemattomuutta. Rikosten uhreja olisi suojeltava toissijaiselta ja toistuvalla uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta, ja heidän olisi saatava toipumistaan varten tarvittava tuki sekä riittävät oikeussuojakeinot. (kohta 9)

- Direktiiviä sovellettaessa on ensisijaista turvata lasten etu Euroopan unionin perusoikeuskirjan ja Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti. Lapsiuhrit tulisi ottaa huomioon ja heitä olisi kohdeltava tässä direktiivissä vahvistettujen oikeuksien täysinä haltijoina, ja heillä tulisi olla oikeus käyttää näitä oikeuksia tavalla, jossa otetaan huomioon heidän kykynsä muodostaa omat näkemyksensä. (kohta 14)
- Jäsenvaltioiden tulee huolehtia siitä, että vammaiset uhrit voivat täysimääräisesti hyödyntää tässä direktiivissä vahvistettuja oikeuksia yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa helpottamalla niihin tiloihin pääsyä, joissa rikosoikeudellinen menettely käydään, ja helpottamalla tietojensaantia. (kohta 15)

Komission suosituksissa koskien artiklaa 1 esitetään, että jäsenvaltioiden tulisi omaksua yhtenäinen ja kattava kansallinen käytäntö, jolla rikoksen uhrin oikeudet varmistetaan. Tämä voi edellyttää kansallisen tason toimintatapoja ja ohjeistusta kaikille rikoksen uhrien kanssa toimiville tahoille (poliisi, oikeusviranomaiset ja tukipalvelut). Toimintavoista tiedottaminen ja koulutus tulisi sitoa osaksi implementointia. Jotta uhreille rikoksesta koituvaa taakkaa voidaan helpottaa, on tärkeää varmistaa uhrien kanssa toimivien tahojen selkeän vastuunjako ja saumaton yhteistyö. Lapsiytävällistä lähestymistapaa rikosoikeudellisissa menettelyissä tulisi kehittää hyödyntämällä Euroopan Neuvoston lapsiytävällisen oikeuden suuntaviivoja.

1.2 Oikeus saada tietoja alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen

Direktiivin 4 artiklassa jäsenmaat veloitetaan huolehtimaan siitä, että uhri saa tietoa oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan saada tukea ja suojelua. Uhrille on annettava ilman aiheutonta viivästystä, kun hän on ensimmäistä kertaa yhteydessä toimivaltaiseen viranomaiseen, seuraavat tiedot, jotta hän voi käyttää direktiivissä vahvistettuja oikeuksia:

- a) minkälaista tukea uhri voi saada ja keneltä, tarpeen mukaan myös perustiedot lääketieteellisen avun, erityistuen saatavuudesta, mukaan lukien psykologinen tuki, sekä vaihtoehtoisesta majoituksesta
- b) rikosilmoituksen tekemistä koskevat menettelyt, ja uhrin asema tällaisten menettelyjen yhteydessä
- c) miten ja millä edellytyksin uhri voi saada suojelua, mukaan lukien suojelutoimenpiteet

- d) miten ja millä edellytyksillä uhri voi saada oikeudellista neuvontaa, oikeusapua ja muuta neuvontaa
- e) miten ja millä edellytyksin uhri voi saada korvausta
- f) miten ja millä edellytyksillä uhrilla on oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin
- g) jos uhri asuu muussa jäsenvaltiossa kuin siinä, jossa rikos tehtiin, ne erityiset toimenpiteet, menettelyt ja järjestelyt, jotka ovat saatavilla uhrin etujen suojaamiseksi siinä jäsenvaltiossa jossa toimivaltaiseen viranomaiseen otettiin ensimmäisen kerran yhteys
- h) saatavilla olevat menettelyt valituksen tekemiseksi, jos toimivaltainen viranomai-nen ei kunnioita uhrin oikeuksia
- i) yhteystiedot uhrin asiaa koskevia yhteydenottoja varten
- j) saatavilla olevat korjaavan oikeuden palvelut
- k) miten ja millä edellytyksin uhri voi saada korvausta kuluista, joita hänelle on ai-heutunut osallistumisesta rikosoikeudellisen menettelyyn.

Direktiivin mukaan tietojen määrä tai yksityiskohtaisuus voi vaihdella uhrin erityistarpeiden ja henkilökohtaisten olosuhteiden ja rikoksen tyyppin tai luonteen perusteella. Lisätietoja voidaan antaa myös myöhemmissä vaiheissa riippuen uhrin tarpeista ja näiden tietojen merkityksellisyydestä kussakin menettelyn vaiheessa.

Direktiivin johdannossa todetaan seuraavaa:

- Tiedot olisi annettava riittävän yksityiskohtaisesti sen varmistamiseksi, että uhreja kohdellaan kunnioittavasti ja että he voivat tehdä tietoon perustuvia päätöksiä osallistumisestaan asian käsittelyyn. Tältä osin on erityisen tärkeää antaa uhrille tietoja käsittelyn kulloisessakin vaiheessa. Uhrille toimitettavat tiedot olisi voitava antaa suullisesti tai kirjallisesti, myös sähköisesti, jos ei muuta vaadita (kohta 26)
- Jäsenvaltioiden olisi direktiiviä soveltaessaan huolehdittava siitä, että vammaiset uhrit voivat täysimääräisesti hyödyntää direktiivissä vahvistettuja oikeuksia yh-denvertaisesti muiden kanssa muun muassa tietojensaantia helpottamalla (kohta 15)
- Kulujen korvaamista koskevat tiedot olisi annettava esimerkiksi kulujen korvaa-misen perusedellytyksiä käsittelevällä esitteellä siinä vaiheessa, kun toimivaltai-seen viranomaiseen otetaan ensimmäisen kerran yhteyttä (kohta 23)
- Toimivaltaiten viranomaisten olisi huolehdittava siitä, että uhri saa voimassa olevat yhteystiedot asiaansa koskevia yhteydenottoja varten, jollei hän ole ilmoit-tanut, ettei halua saada tällaisia tietoja (kohta 29)
- Jäsenvaltioita rohkaistaan luomaan asianmukaiset olosuhteet, joissa uhrit voi-daan saattaa tukipalvelujen piiriin ja samalla huolehditaan muun muassa siitä, et-tä tietosuoja vaatimuksia voidaan noudattaa ja että niitä noudatetaan. Toistuvaa tukipalvelujen piiriin ohjaamista olisi vältettävä (kohta 40)

Komission suosituksissa koskien artiklaa 4 korostetaan monipuolisten tiedonvälitys-kanavien ja -menetelmien kehittämistä ja käyttöä. Artiklan katsotaan edellyttävän yksilöllistä ja proaktiivista lähestymistapaa. Jäsenmaita rohkaistaan kehittämään malleja uhreille tiedottamiseen sekä määrittämään eri toimijoiden vastuut artiklassa

mainittujen tietojen välittämiseen. Yleistiedon jakamiseksi oppaat, esitteet ja internet-sivut voivat olla riittäviä, edellyttäen että toimivaltaiset viranomaiset tai uhrien tukijärjestöt antavat sen ohella uhrille yksilölliseen tarvearvioon perustuvia lisätietoja. Tiedonvälityksessä tulisi ottaa huomioon uhrien erilaiset tilanteet ja tarpeet sekä sensitiivisyys tietoa annettaessa. Viranomaisten välisellä sekä viranomaisten ja uhrien tukijärjestöjen välisellä tiedonvaihdolla tulisi varmistaa, että olennainen tieto välittyy uhrille rikosprosessin kaikissa vaiheissa. Uhrille annettu tieto olisi syytä tallentaa näkyviin poliisin tai oikeuden tietojärjestelmiin. Menetelmiä kehitettäessä on otettava huomioon myös tietosuojasäännökset. Myös uhrin, jotka päättävät olla tekemättä rikosilmoitusta ja kansalaiset ylipäätään tulisi huomioida tiedonvälityksen näkökulmasta.

1.3 Uhrin oikeus saada tietoja asiansa käsittelystä

Artiklassa 6 säädetään uhrin oikeudesta saada tietoja asiansa käsittelystä. Artiklan 1 kohdan mukaan uhrille on ilmoitettava ilman aiheetonta viivästystä hänen oikeudestaan saada seuraavat tiedot häneen kohdistunutta rikosta koskevan rikosilmoituksen johdosta aloitetusta rikosoikeudellisesta menettelystä ja että uhri saa pyynnöstään nämä tiedot:

- a) päätös olla aloittamatta rikostutkintaa tai lopettaa se taikka jättää syyte nostamatta
- b) tuomioistuinkäsittelyn aika ja paikka sekä rikoksentekijää vastaan esitettyjen syytteiden luonne.

Artiklan 2 kohdan mukaan uhrille on ilmoitettava hänen asianomaisen rikosoikeudellisen järjestelmän mukaisen asemansa mukaisesti ilman aiheetonta viivästystä hänen oikeudestaan saada seuraavat tiedot rikosilmoituksen perusteella aloitetusta rikosoikeudellisesta menettelystä ja että uhri pyynnöstään saa nämä tiedot:

- a) oikeudenkäynnissä annettu lopullinen tuomio
- b) tiedot joiden avulla uhri voi seurata rikosoikeudellisen menettelyn etenemistä, paitsi poikkeustapauksissa, joissa tietojen ilmoittaminen saattaa haitata asian asianmukaista käsittelyä

Edellä mainittujen tietojen on sisällettävä kyseessä olevan päätöksen perustelut tai lyhyt yhteenveto päätöksen perusteluista (paitsi jos ne ovat salassa pidettäviä). Uhrin toivomus saada tai olla saamatta tietoja sitoo toimivaltaista viranomaista paitsi jos kyseiset tiedot on annettava sen vuoksi, että uhrilla on oikeus osallistua aktiivisesti rikosoikeudellisiin menettelyihin. Uhrille on annettava mahdollisuus muuttaa milloin tahansa toivomustaan ja otettava tämä muutos sen jälkeen huomioon.

Oikeus artiklan 2 kohdassa tarkoitettujen tietojen saantiin on rajattu uhreihin, joilla on johdanto-osan kohdassa 20 määritelty asianomaisen rikosoikeudellisen järjestelmän mukainen uhrin asema (ks. HE 66/2015 vp s. 14).

Artiklan 5 kohdan mukaan uhrille on tarjottava mahdollisuus saada ilman aiheetonta viivästystä tieto siitä, että häneen kohdistuneesta rikoksesta tutkintavankeuteen määrätty, syytteesen pantu tai tuomittu henkilö vapautetaan tai on paennut vankeudesta. Lisäksi uhrille tulee ilmoittaa mahdollisista asiaankuuluvista toimenpiteistä,

joita hänen suojakseen on rikoksenteijän vapauttamisen tai pakenemisen johdosta määrätty. Uhrille on pyynnöstä annettava 5 kohdassa tarkoitettut tiedot ainakin tapauksissa, joissa on olemassa uhriin kohdistuva vaara tai tunnistettu vahingon riski, paitsi jos on olemassa tällaisesta ilmoituksesta aiheutuva tunnistettu rikoksenteijään kohdistuvan vahingon riski.

Direktiivin johdannossa suositellaan seuraavaa:

- Tiedot olisi annettava riittävän yksityiskohtaisina sen varmistamiseksi, että uhreja kohdellaan kunnioittavasti ja että he voivat tehdä tietoon perustuvia päätöksiä osallistumisestaan asian käsittelyyn. Tältä osin olisi erityisen tärkeää antaa uhrille tietoja käsittelyn kulloisessakin vaiheessa. Tämä koskee yhtä lailla tietoja, joiden perusteella uhri voi päättää, vaatiiko hän syyttämättäjättämispäätöksen uudelleen käsittelyä. Uhrille toimitettavat tiedot olisi voitava antaa suullisesti tai kirjallisesti, myös sähköisesti, jollei muuta vaadita. (kohta 26)
- Uhrille annettavat tiedot olisi toimitettava uhrin toimivaltaiselle viranomaiselle viimeksi ilmoittamaan posti- tai sähköpostiosoitteeseen. Poikkeustapauksissa, esimerkiksi silloin, kun asiaan liittyy hyvin paljon uhreja, tietoja olisi voitava toimittaa lehdistön välityksellä taikka toimivaltaisen viranomaisen virallisen verkkosivuston tai vastaavan tiedotuskanavan kautta. (kohta 27)
- Viranomaisten olisi huolehdittava siitä, että uhri saa voimassa olevat yhteystiedot asiaansa koskevia yhteydenottoja varten, jollei hän ole ilmoittanut, ettei halua saada tällaisia tietoja. (kohta 29)
- Oikeuden saada tietoja sen tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta, joka pidetään sen johdosta, että uhri on tehnyt ilmoituksen häneen kohdistuneesta rikoksesta, olisi koskettava myös tietoja asiassa annettuun tuomioon liittyvän valituksen käsittelyajasta ja -paikasta. (kohta 31)
- Viittauksen ”tunnistettu uhriin kohdistuvan vahingon riski” olisi katettava sellaiset seikat kuten rikoksen luonne ja vakavuus sekä kostotoimien riski. Sitä ei näin ollen pitäisi soveltaa tilanteisiin, joissa on tehty vähäisiä rikoksia ja joissa on vain pieni uhriin kohdistuvan vahingon riski. (kohta 32)

Komission suosituksissa koskien artiklaa 6 ohjeistetaan jäsenvaltioita toteuttamaan toimintatapoja, joilla varmistetaan, että uhreille kerrotaan heidän oikeuksistaan saada tietoa sekä kartoitetaan heidän tietotarpeitaan. Hyvät käytännöt osoittavat, että viranomaisten ja uhrien tukijärjestöjen välinen yhteistyö edesauttaa jatkuvaa tiedon välittymistä uhrille prosessin eri vaiheissa. Päätösten perusteluiden (esim. syyttämättä jättäminen) välittämiseen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota. Lisäksi jäsenvaltioiden tulisi kehittää toimintatavat, joilla varmistetaan tehokas tiedonkulku vangin vapautumisesta tai pakenemisestä uhrille, joka on pyytänyt tällaista tietoa.

1.4 Oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi

Direktiivin 3 artikla sisältää säännöksiä tiedonvälityksestä rikosoikeudellisessa menettelyssä. Artiklassa edellytetään jäsenvaltioilta toimenpiteitä uhrin auttamiseksi ymmärtämään ja tulemaan ymmärretyksi ensimmäisestä yhteydenotosta alkaen ja kaikessa rikosoikeudenkäyntimenettelyjen yhteydessä tapahtuvassa myöhemmässä

tarpeellisessa yhteydenpidossaan toimivaltaiseen viranomaiseen, myös silloin, kun viranomaisen antaa tietoja. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että yhteydenpito uhriin tapahtuu selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä suullisesti tai kirjallisesti. Yhteydenpidossa on otettava huomioon uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten vammat, jotka voivat vaikuttaa hänen kykyynsä ymmärtää tai tulla ymmärretyksi.

Jos uhri rikoksen vaikutuksesta johtuen tarvitsee apua ymmärtääkseen tai tullakseen ymmärretyksi, jäsenvaltioiden on annettava uhrille mahdollisuus valita henkilö, joka on läsnä hänen ollessaan ensimmäistä kertaa yhteydessä toimivaltaiseen viranomaiseen, jollei tämä ole vastoin uhrin etuja tai aiheuta haittaa menettelyn kululle.

Direktiivin johdannon kappaleessa 21 todetaan seuraavaa:

- Tiedotus ja neuvonta olisi toteutettava mahdollisuuksien mukaan eri välineiden avulla ja tavalla, jonka uhri ymmärtää. Tiedotusta ja neuvontaa olisi tarjottava selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä. Olisi myös huolehdittava siitä, että uhri tulee ymmärretyksi oikeudellisen menettelyn kuluessa ja otettava huomioon uhrin ominaisuudet ja valmiudet kuten kielitaito, ikä ja kypsyys. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä ymmärtämis- tai viestintäongelmiin, jotka saattavat johtua jostakin vammasta, kuten kuulo- tai puheviosta. Myös uhrin mahdollisesti rajoittunut kyky välittää tietoa olisi otettava huomioon rikosoikeudellisen menettelyn kuluessa.

Artiklaa 3 koskevista komission suosituksista esitetään, että viranomaisten tulisi arvioida uhrin viestinnälliset tarpeet ja rajoitteet tämän ollessa ensimmäistä kertaa kontaktissa rikosoikeusjärjestelmään. Kansallisia käytäntöjä kehitettäessä tulisi huolehtia siitä, että tieto tarjotaan yksinkertaisessa muodossa ja että uhrilla on mahdollisuus saada valitsemansa tukihenkilö mukaan yhteydenottoon. Perustiedon tulisi olla selkokielellä ja eri kieliversioina. Tarvittava tulkkaus pitäisi pystyä järjestämään nopeasti. Suosituksista viitataan myös lapsiystävälliseen viestintään.

1.5 Oikeus tulkkauksiin ja käännöksiin

Direktiivin 7 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että uhrille, joka ei ymmärrä tai puhu asianomaisessa rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä, annetaan hänellä rikosoikeudellisessa menettelyssä noudatettavan asianomaisen rikosoikeudellisen järjestelmän mukaan olevan asemansa mukaisesti pyynnöstä maksuton tulkkaus ainakin tutkinta- tai lainkäyttöviranomaisten rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä suorittamissa uhrin kuulusteluissa, mukaan lukien poliisikuulustelut, sekä tulkkaus sitä varten, että uhri voi osallistua aktiivisesti oikeuden istuntoihin ja tarvittaviin välikäsittelyihin.

Lisäksi edellytetään, että uhri saa pyynnöstään käännöksen tiedoista, jotka ovat välttämättömiä, jotta uhri voi käyttää oikeuksiaan rikosoikeudellisessa menettelyssä. Tällaisten tietojen on sisällettävä ainakin päätös lopettaa uhriin kohdistuneeseen rikokseen liittyvä rikosoikeudellinen menettely ja, uhrin pyynnöstä, tällaisen päätöksen perustelut tai lyhyt yhteenveto niistä. Lisäksi direktiivissä edellytetään, että uhri saa pyynnöstään käännöksen rikosilmoituksesta annettavasta kirjallisesta vahvistuksesta ja tuomioistuinkäsittelyn aikaa ja paikkaa koskevasta ilmoituksesta. Käännös voidaan antaa suullisesti, mikäli oikeusturva ei vaadi asiakirjan kääntämistä kirjalli-

sesti. Joissakin tapauksissa uhrille voidaan kääntää asiakirjan osa tai asiakirjasta tehty yhteenveto.

Direktiivin johdannossa todetaan seuraavaa:

- Uhria kuulusteltaessa olisi oltava saatavilla maksuton tulkkaus, jotta hän voi osallistua aktiivisesti oikeuden istuntoon sen mukaan, mikä on uhrien asema asianomaisessa rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Rikosoikeudellisen menettelyn muissa vaiheissa tulkkauksen ja kääntämisen tarve voi vaihdella käsiteltävän asian mukaan ja sen perusteella, mikä on uhrin asema asianomaisessa rikosoikeudellisessa järjestelmässä, miten uhri osallistuu menettelyyn ja mitä erityisiä oikeuksia uhrilla mahdollisesti on. Näin ollen tulkkaus ja kääntäminen olisi järjestettävä tällaisissa muissa tapauksissa ainoastaan siinä laajuudessa, kuin on tarpeen, jotta uhri voi käyttää oikeuksiaan (kohta 34)
- Uhrilla olisi kansallisen oikeuden mukaisten menettelyjen mukaisesti oltava oikeus riitauttaa päätös, jonka mukaan tulkkausta tai kääntämistä ei tarvita (kohta 35)
- Sen että uhri puhuu jotakin harvinaista kieltä, ei pitäisi itsessään olla perusteena päätökselle siitä, että tulkkaus tai kääntäminen pitkittäisi rikosoikeudellista menettelyä kohtuuttomasti. (kohta 36)

Artiklaa 7 koskevista komission suosituksista ehdotetaan, että tulkkaus tulisi varmistaa muun muassa kehittämällä kansallinen järjestelmä, jonka piiristä tulkit ovat helposti tavoitettavissa ja kehittämällä mahdollisuuksia tulkkaukseen sähköisten viestimen kautta. Lisäksi käytäntöjen, joilla uhrin tulkkaustarvetta arvioidaan, tulisi olla selkeästi ohjeistettut.

1.6 Oikeus käyttää tukipalveluja / ohjaus tukipalveluihin

Direktiivin 8 artikla edellyttää jäsenvaltioita huolehtimaan siitä, että uhrilla on tarpeidensa mukaisesti mahdollisuus käyttää maksutta luottamuksellisia uhrin etua edistäviä uhrien tukipalveluja ennen rikosoikeudellista menettelyä, sen kuluessa ja tarvittavan ajan sen jälkeen. Perheenjäsenillä on oikeus käyttää uhrien tukipalveluja tarpeidensa sekä uhrin kohdistuneen rikoksen johdosta aiheutuneen vahingon suuruuden mukaisesti.

Jäsenvaltioiden on helpotettava uhrin ohjaamista uhrien tukipalveluihin rikosilmoituksen vastaanottaneen toimivaltaisen viranomaisen tai muiden asiaankuuluvien yksiköiden toimesta. Jäsenvaltioiden on huolehdittava, että mahdollisuus käyttää uhrien tukipalveluja ei riipu siitä, että uhri on tehnyt virallisen rikosilmoituksen toimivaltaiselle viranomaiselle.

Yksi uhrien tukipalvelujen keskeisistä tehtävistä on antaa erilaista tietoa rikoksen uhreille. Direktiivin 9 artiklan mukaan [yleisten] uhrien tukipalveluiden on tarjottava vähintään uhrin oikeuksien kannalta olennaisia tietoja, neuvontaa ja tukea, jotka liittyvät esimerkiksi rikoksesta aiheutuneen vahingon korvaamista koskevien kansallisten järjestelmien hyödyntämiseen tai uhrin asemaan rikosoikeudellisissa menettelyissä, mukaan lukien valmistautuminen oikeudelliseen istuntoon osallistumiseen (a-kohta). Tukipalvelujen on tarjottava myös muun muassa tietoja olemassa olevista

asiaan kuuluvista erityistukipalveluista tai välittömän ohjaamisen tällaiseen palveluun sekä rikoksesta johtuviin taloudellisiin ja käytännön kysymyksiin liittyvää neuvontaa.

Direktiivin johdannossa todetaan seuraavaa:

- Uhrille olisi tarjottava tukea heti, kun hän on toimivaltaisten viranomaisten tiedossa, kaikissa rikosoikeudellisen menettelyn vaiheissa ja riittävän pitkään myös niiden jälkeen uhrin tarpeiden mukaan ja tässä direktiivissä vahvistettujen oikeuksien mukaisesti. Tukea olisi annettava eri keinoin ilman liiallisia muodollisuuksia ja huolehtien riittävästä maantieteellisestä kattavuudesta jäsenvaltion alueella, jotta kaikilla uhreilla on mahdollisuus hyödyntää tällaisia palveluja (kohta 37)
- Henkilöille, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa tai tilanteessa, jossa he altistuvat erityisen suurelle vahingon riskille olisi annettava erityistukea ja oikeudellista suojelua (kohta 38)
- Vaikka uhrin poliisille tai muulle toimivaltaiselle viranomaiselle tekemä rikosilmoitus ei saisi olla tuen saannin ehtona, näillä viranomaisilla on usein parhaat edellytykset kertoa uhreille tukimahdollisuuksista. Siksi jäsenvaltioita rohkaistaan luomaan asianmukaiset olosuhteet, joissa uhrit voidaan saattaa tukipalveluiden piiriin ja samalla huolehditaan muun muassa siitä, että tietosuojavaatimuksia voidaan noudattaa ja että niitä noudatetaan. Toistuvaa tukipalvelujen piiriin ohjaamista olisi vältettävä. (kohta 40)

Artiklaa 8 koskevista komission suosituksissa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, että kaikille uhreille tarjotaan pääsy tukipalveluiden piiriin mahdollisimman nopeasti. Suosituksissa kehoitetaan aikaansaamaan kansallisia ohjaamisjärjestelyjä poliisien ja uhrien tukijärjestöjen kesken, jotta varmistettaisiin uhrin pääsy yleisiin tai erityisiin tukipalveluihin. Joillakin jäsenmailla on hyviä käytäntöjä, joissa yksi järjestö toimii yhteispisteenä uhrille sopiviin tukipalveluihin ohjaamiseksi. Tukipalveluihin ohjaaminen tulisi tapahtua keskitetysti, jotta ei synny tilanteita, jossa uhri on tekemisissä useiden palveluntarjoajien kanssa.

1.7 Yhteistyö ja palvelujen sovittaminen yhteen

Direktiivin 26 artiklan 2-kohta velvoittaa jäsenvaltiot toteuttamaan asianmukaisia toimia, joilla pyritään lisäämään tietoisuutta direktiivissä vahvistetuista oikeuksista ja vähennetään uhriksi joutumisen riskiä ja minimoidaan rikoksen kielteiset vaikutukset sekä toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun ja kostotoimien riskejä. Artiklan mukaan toimia tulisi toteuttaa myös internetin kautta ja kohdentamalla niitä erityisesti riskiryhmiin, kuten lapsiin sekä sukupuoleen perustuvan väkivallan tai läheisväkivallan uhreihin. Tällaiset toimet voivat sisältää tiedotus- ja valistuskampanjoita sekä tutkimus- ja koulutusohjelmia tarvittaessa yhteistyössä asiaankuuluvien kansalaisyhteiskunnan järjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa.

Direktiivin johdannossa todetaan muun muassa seuraavaa:

- Jäsenvaltioiden olisi rohkaistava kansalaisjärjestöjä, jotka työskentelevät rikoksen uhrien parissa, ja tehtävä niiden kanssa tiiviisti yhteistyötä erityisesti toimintapoliittisten aloitteiden, tiedotus- ja valistuskampanjojen, tutkimus- ja koulutusohjel-

mien, koulutuksen sekä rikosten uhrien tuki- ja suojelutoimenpiteiden vaikutusten seurannan ja arvioinnin toteuttamisessa. (kohta 62)

- Asianmukaisen avun, tuen ja suojelun antaminen rikoksen uhreille edellyttää julkisten palvelujen yhteen sovitettua toimintaa ja osallistumista hallinnon kaikilla tasoilla: unionin tasolla sekä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Uhreja olisi autettava löytämään toimivaltaiset viranomaiset ja kääntymään näiden puoleen, jotta vältetään toistuva tukipalvelujen piiriin ohjaaminen. Jäsenvaltioiden olisi harkittava ”yhden yhteyspisteen” kehittämistä rikosoikeudellisiin menettelyihin osallisina olevien uhrien moninaisten tarpeiden käsittelyä varten; näihin tarpeisiin kuuluu tarve saada tietoa, apua, tukea, suojelua ja korvauksia. (kohta 62)
- Viestintäteknologian, kuten sähköpostin, videotallenteiden tai sähköisten lomakkeiden, käytön pitäisi olla mahdollista rikosilmoitusta tehtäessä. (kohta 63)

Komission suosituksissa koskien artiklaa 26 painotetaan direktiivin velvoitteiden täyttämiseksi tiivistä yhteistyötä sekä viranomaisten kesken että yksityisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen kanssa.

2 Tutkimustietoa uhrien kokemuksista ja tiedonsaannin kehittämistarpeista

Suomessa on 1980-luvulta lähtien tehty uhritutkimuksia, joissa säännöllisin väliajoin selvitetään rikoksen uhriksi joutumisen yleisyyttä, turvallisuuden tunnetta ja rikoksista poliisille ilmoittamista. Lisäksi muun muassa luottamusta poliisiin kartoitetaan säännöllisesti. Tutkimuksia, joissa olisi tarkemmin selvitetty uhrien kokemuksia rikosprosessista, on varsin vähän. Seuraavassa tarkastellaan 2000-luvulla Suomessa tehtyjä tutkimuksia, joissa käsitellään viranomaisten toimintaa uhrin näkökulmasta. Tutkimustuloksia esitellään erityisesti rikosprosessiin liittyvän tiedonkulun osalta.

Kainulaisen ja Saarikkomäen (2014) tutkimuksessa kartoitettiin rikosprosessia väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta. Syksyllä 2010 toteutettu kysely, johon vastasi 711 henkilöä, osoitettiin väkivaltarikosten uhreille. Rikosnimikkeistä mukana olivat lievä pahoinpitely, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely ja henkirikoksen yritys.

Tutkimuksen mukaan rikoksen uhrin olivat varsin tyytyväisiä niin poliisin toimintaan, esitutkintaan kuin oikeudenkäyntiin. Poliisia pidettiin pääsääntöisesti kohteliaana ja ammattitaitoisena. Uhrin myös kokivat, että he olivat tulleet kuulluiksi oikeudenkäynnin aikana ja pitivät tuomaria puolueettomana.

Tyytymättömiä rikoksen uhrin olivat rikosprosessin kokonaiskesto, siihen miten rikosprosessin aikana käsiteltiin vahingonkorvausoikeudellisia asioita sekä siihen miten heidän turvallisuudestaan huolehdittiin. Tämän lisäksi tiedonkulkuun liittyvissä kysymyksissä olisi uhrien mielestä ollut parannettavaa. Tietoa kaivattiin enemmän sekä omista oikeuksista että rikostutkinnan etenemisestä. Kritiikkiä esitettiin myös siitä miten esitutkinnan päättymisestä tiedotettiin ja siitä mitä tapahtuu rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa.

Kainulainen ja Saarikkomäki toteavat, että tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että uhreille tiedottamisessa olisi selkeästi kehitettävää. On kuitenkin huomioitava, että osittain uhrien antama kritiikki puutteellisesta tiedottamisesta voi johtua siitä, että erityisesti väkivaltarikosten uhrilla voi olla vaikeuksia pitää annettua tietoa mielessään. Tutkijat esittävät, että jatkossa tulisi pohtia, millä tavalla olisi mahdollista kehittää tiedonvälittämistä yhä uhrisensitiivisemmäksi.

Honkatukian (2011) laajassa tutkimuksessa tarkasteltiin rikosprosessia uhrin kannalta sekä uhreille suunnattuja tukipalveluita ja niiden käyttöä. Tutkimuksen aineistoina käytettiin tukipalveluihin yhteyttä ottaneille henkilöille kohdennettua kahta kyselytutkimusta, joihin vastasi yhteensä 257 henkilöä ja uhrien parissa työskentelevien viranomaisten (poliisi, syyttäjä, kärjätuomari, oikeusavustaja) ja kansalaisjärjestöjen toimijoiden haastatteluja. Tutkimuksen tavoitteena oli saada kuvaa uhrinäkökulmasta relevanteista tai ongelmallisista kysymyksistä koskien erityisesti rikosprosessia.

Asiantuntijoiden haastatteluissa kävi ilmi, että uhrien tiedot oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan saattoivat olla hataria. Haasteeksi koettiin muun muassa se, että rikoksen uhri ei välttämättä kykene ottamaan vastaan itselleen tarpeellista tietoa, vaikka siitä olisi hänelle kerrottu. Tyypillistä myös on, että uhrin eivät osaa tai uskalla kysyä esimerkiksi rikosprosessiin liittyvistä käsitteistä ja menettelyistä eivätkä välttämättä halua ilmaista etteivät ole ymmärtäneet kerrottuja asioita. Siksi olisikin tärkeää, että

asioista kerrotaan riittävän monta kertaa ja varmistetaan, että uhri todella ymmärtää ja muistaa kuulemansa.

Haastatellut poliisit pitivät tärkeänä, että uhrille tarjottiin aktiivisesti tietoa oikeudellisen avustajan saamisesta. Haastatteluissa todettiin myös, että tukipalveluista käsin uhria voidaan opastaa avustajan saamisessa poliisiakin luontevammin, mutta tämä edellyttää, että uhrin ohjataan tukipalveluiden piiriin. Lisäksi tietoa oikeudellisesta avustajasta, tukihenkilöstä, oikeusavusta, käsittelyn etenemisestä ja korvausvaatimuksen esittämisestä tulisi kertoa riittävän ajoissa ennen oikeudenkäyntiä, jotta uhri ehtisi toimia asioiden suhteen. Esimerkiksi avustajan saaminen lyhyellä varoitusaajalla voi olla hankalaa.

Koska poliisi on usein ensimmäinen viranomainen, jonka uhri kohtaa, korostuu poliisin merkitys tiedonvälittäjänä. Eräs haastatelluista poliiseista toivoi parempaa tiedonkulkua rikosasian myöhemmistä vaiheista, jotta hän voisi paremmin kertoa niistä uhreille. Lisäksi haastatteluissa ehdotettiin, että poliisi perehtyisi kunkin paikkakunnan auttamisjärjestelmiin. Näin poliisin olisi helpompi kertoa, millaista apua ja tukea on saatavilla.

Haastateltavat pitivät rikoksen uhreille laadittuja esitteitä toimivana tapana kertoa uhrin oikeuksista ja velvollisuuksista. Haastatteluissa painotettiin, että esitteistä tulee kertoa uhrille ja ne on löydyttävä helposti viranomaisten tiloista. Lisäksi esitteiden jakamista kuulusteluissa pidettiin tärkeänä. Verkosta löytyvät esitteet nähtiin hyvinä paperiesitteiden rinnalla. Kaikilla ei kuitenkaan ole mahdollisuutta käyttää internetiä, joten paperisille esitteille on tarvetta.

Honkatukian (2011, Honkatukia & Kivivuori 2011) tutkimukseen liittyvän kyselyaineiston avulla selvitettiin muun muassa rikosten uhreille tarkoitettujen tukipalveluiden asiakaskunnan kokemuksia asian viranomaiskäsittelystä. Vaikka enemmistö oli tyytyväisiä viranomaisten toimintaan asiansa käsittelyssä, myös tyytymättömien osuus oli suhteellisen suuri. Tyytymättömyyden syiksi todettiin epäasiasiallinen kohtelu, käsittelyn hitaus, henkisen tuen puute ja huono tiedonkulku. Huonoa tiedonkulkua kritisoineet kokivat, että he eivät olleet saaneet riittävästi neuvoja tapauksen viranomaiskäsittelyn etenemisestä, epäilyn ja asianomistajan oikeuksista, oikeudellisesta avusta tai mahdollisuuksista saada tukea prosessin aikana.

Yleisintä tyytymättömyys oli niillä uhreilla, jotka olivat joutuneet seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Tutkijoiden mukaan seksuaalisen väkivallan uhrien suurempi tyytymättömyys heijastaa kokemuksen arkaluonteisuutta ja korostaa erityisesti näissä tapauksissa sensitiivisen kohtelun tarvetta.

Honkatukia (2011, 166–167) toteaa tutkimuksensa yhteenvedossa, että tutkimuksen perusteella on selvää, että rikosprosessissa tarvittavan tiedon välittämistä rikosten uhreille olisi kehitettävä. Tiedottaminen on tällä hetkellä pitkälti poliisin harteilla ja se tapahtuu usein kuulustelutilanteessa, joka voi olla vaikea kokemus uhrille. Tiedottamista tulisi kehittää siten, että tietoa olisi tarjolla pidemmän ajan kuluessa. Olisi myös tärkeää varmistaa, että uhri ymmärtää saamansa tiedon ja osaa käyttää sitä.

Heiskanen ja Roivainen (2005) toteuttivat kyselyn, jossa mitattiin poliisin palvelukykyä. Kyselyn vastaajajoukko poimittiin poliisin tietojärjestelmästä sen perusteella, että heihin kohdistuneesta autovarkauksesta, pahoinpitelystä, asuntomurrosta tai ryöstöstä oli kirjattu rikosilmoitus Helsingissä vuonna 2002. Vuonna 2003 toteutettuun postikyselyyn vastasi 550 henkilöä.

Monet vastaajat olivat tyytyväisiä poliisin toimintaan ja poliisia pidettiin luotettavana, ammattitaitoisena ja avuliaana. Myös tässä tutkimuksessa eräs keskeisistä kritiikki-kohteista oli tiedonsaaminen. Esitutinnan aikana olisi toivottu parempaa tiedottamista rikostutinnan etenemisestä ja esitutinnan lopputuloksesta. Poliisilta kaivattiin myös enemmän tietoa rikosprosessin seuraavista vaiheista, niiden kestosta, oikeudellisen avun saamisesta, vahingonkorvausten hakemisesta ja lähestymiskielloista. Rikosten uhrien tyytyväisyydessä poliisin toimintaan ilmeni eroja sen suhteen, millainen rikos heihin oli kohdistunut. Pahoinpitelyrikosten uhrin suhtautuivat kriittisimmin poliisiin.

Kyselyyn vastanneista vajaa kolmannes oli saanut poliisilta tietoa tukipalveluista. Tiedon saaneista viidennes olisi kaivannut vielä enemmän tietoa. Kolmasosa niistä vastaajista, jotka eivät olleet saaneet tietoa tukipalveluista, ilmoittivat että olisivat kaivanneet tällaista tietoa. Tutkijoiden mukaan monista asioista, joista rikoksen uhri olisi halunnut tietoa, on esitteitä ja tietoa verkossa, mutta palveluiden kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa. Tutkijat esittävät, että samalla kun poliisi välittää tietoa uhrille, tulisi varmistaa, että tietoa on otettu vastaan ja ymmärretty.

Pojjula (2010) on selvittänyt suomalaisten henkirikosten uhrien perheenjäsenten selviytymistä ja kokemuksia tuen ja hoidon saamisesta. Kyselyyn osallistui 131 henkirikoksen uhrin omaista ja se toteutettiin Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n ja sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen yhteisenä hankkeena.

Selvityksessä havaittiin, että avun ja hoidon saaminen ei ollut suurella osalla omaisista tarpeiden mukaista. Eräs selvityksen johtopäätöksistä oli se, että omaisten tiedonsaantia erilaista tuki- ja vertaistukipalveluista tulisi tehostaa. Konkreettisesti toiveena omaiset esittivät, että samalla kun heille kerrotaan läheisen kuolemasta, heille annettaisiin heti aktiivisesti tietoa erilaisista kriisi- ja tukipalveluista ja autettaisiin yhteydenottamisessa palveluihin.

Tyytymättömyyttä koettiin jossain määrin myös rikos – ja oikeusprosessia koskevaan tiedottamiseen. Poliisin merkitys tiedon tarjoajana korostui tässäkin selvityksessä. Vaikka valtaosa vastanneista oli tyytyväisiä poliisin toimintaan rikostutkinnassa, tiedottamisen tehostaminen voisi osaltaan helpottaa omaisten selviytymistä. Pojula toteaa, että poliisin tulisi varmistaa, että omaiset saavat tiedon oikeuksistaan, henkisestä ensiavusta ja että heille selvitetään rikostutkinta- ja syyttämismenettelyä.

Rikoksen uhrin tyytyväisyyttä rikosprosessiin on kartoitettu useissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Tutkimustulosten hyödyntäminen on kuitenkin haastavaa, sillä tuloksia on vaikeaa siirtää maasta toiseen muun muassa erilaisten oikeusjärjestelmien ja erilaisen viranomaisten välisen työnjaon johdosta.

Suomi on osallistunut useamman kerran kansainväliseen uhritutkimukseen (International Crime Victims Survey, ICVS), jossa on kartoitettu erityyppisten rikosten uhriksi joutumisen yleisyyden lisäksi rikosten ilmoittamista poliisille, tyytyväisyyttä poliisin toimintaan ja tukipalvelujen saamista. Vuoden 2005 tutkimukseen osallistui 18 maata Euroopasta. Tutkimuksen mukaan suomalaiset ilmoittivat rikoksista keskimääräistä harvemmin poliisille, mutta olivat kansainvälisesti vertaillen hyvin tyytyväisiä poliisin toimintaan. Kyselyssä selvitettiin myös olivatko eräiden vakavien rikosten (asuntomurto, ryöstö, seksuaalirikokset, pahoinpitely ja uhkaus) uhrin saaneet erikoistuneita

uhripalveluja niin halutessaan. Suomalaisista vain 6 prosenttia palveluita kaivanneista ilmoitti saaneensa niitä. Osuus on kansainvälisesti vertaillen varsin alhainen; tässä kohden Suomea paremmin sijoittuneissa maissa vastaavat osuudet vaihtelivat 8–40 prosentin välillä. Esimerkiksi Ruotsissa vastaava osuus oli 21 prosenttia. (Van Dijk ym. 2005, Van Dijk & Groenhuijsen 2007, ks. myös Honkatukia 2011, 57–59).

3 Uhripoliittisen toimikunnan ehdotus hyvistä menettelytavoista

Uhrin aseman kehittämistä pohtineen laajan uhripoliittisen toimikunnan (2013–15) tehtävänä oli muun muassa kartoittaa kansainvälisten velvoitteiden saavuttamiseksi tarvittavia yhtenäisiä menettelytapoja ja hyviä käytäntöjä. Toimikunta keskittyi uhridi-
rekttiiviin sen täytäntöönpanoon liittyvän tiukahkon määräajan vuoksi ja totesi direktiivin osoittavan suunnan uhrin aseman kehittämiseksi lähivuosina. Toimikunta arvioi komission ohjeisiin pohjautuen, miten direktiivin tavoitteiden toteutumista saataisiin Suomessa edistetyksi muulla kuin lainsäädännöllä.

Loppuraportissaan toimikunta esitti, että direktiivin tavoitteiden mukaisten uhrien oikeuksien turvaamiseksi tulee kehittää hyviä menettelytapoja. Kysymys on pitkälti ammatillisesta osaamisesta, viestinnästä ja uhrin kohtaamisen hyvistä menettelytavoista, joilla taataan uhrin oikeuksien toteutuminen käytännössä. Oheisesta taulukosta ilmenee uhripoliittisen toimikunnan näkemys siitä, miten direktiivin tavoitteiden toteutumista saataisiin Suomessa edistetyksi muulla kuin lainsäädännöllä. (Uhripoliittisen toimikunnan loppuraportti, s. 73–74). Kuten luvun 1 alussa on mainittu, uhrin tiedonsaantia koskevat etenkin artikkelit 4–6. Tiedon välittymisen ja ymmärrettävyyden kannalta merkittäviä ovat lisäksi artikkelit 1, 3 sekä 7–8.

YLEISET SÄÄNNÖKSET (1 LUKU)	
Artiklan sisältö	Komission ehdottamat hyvät käytännöt artiklan tavoitteiden saavuttamiseksi
Rikosten uhrien tunnustaminen uhreiksi sekä kunnioittava, hienotunteinen, yksilöllinen, ammattitaitoinen ja syrjimätön kohtelu kaikessa yhteydenpidossa rikosoikeudellisen menettelyn puitteissa toimiviin uhrien tukipalveluihin, korjaavan oikeuden palveluihin (sovittelu) tai toimivaltaiseen viranomaiseen(1 artikla)	Kansallisten menettelytapojen/suositusten kehittäminen, koulutus; kansallinen yhtenäinen rikosuhripolitiikka uhrin oikeuksien, tuen ja suoje- lun toteutumiseksi, moniammatillisen ja poikkihal- linnollisen yhteistyön kehittäminen
Lapsen edun ensisijainen huomioon ottaminen ja yksilöllinen arviointi, lapsikeskeinen lähestymistapa lasta kuultaessa (1 artikla ml. 3 artikla)	Kansalliset menettelytavat/suositukset, koulutus, lapsen huomioon ottava viestintä; Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivat
TIETOJEN JA TUEN ANTAMINEN (2 LUKU)	
Artiklan sisältö	Komission ehdottamat hyvät käytännöt artiklan tavoitteiden saavuttamiseksi
Oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi (3 artikla)	Menettelytavat/suositukset, viestintä, koulutus; uhrin viestinnällisten tarpeiden ja rajoitteiden arviointi, uhrille annettava perustieto koottuna eri kieliversioina ja selkokielellä
Oikeus saada tietoja alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen; uhrin erityistarpeiden huomioon ottaminen (4 artikla, ml. artikkelit 1 ja 3)	Menettelytavat, viestintä, koulutus

Oikeudet rikosilmoituksen tekemisen yhteydessä (5 artikla)	Menettelytavat (poliisi); arvio kielellisen avun tarpeesta
Oikeus saada tietoa asiansa käsittelystä (6 artikla)	Menettelytavat/suositukset, viestintä
Oikeus käyttää uhrin tukipalveluja (8 artikla) ja uhrien tukipalveluista saatava tuki (9 artikla); ohjaaminen tukipalveluihin	Tukipalveluiden järjestäminen/resursointi, koulutus, menettelytavat tuen tarpeiden arvioinnissa ja tukipalveluihin ohjaamisessa, koordinointi
OSALLISTUMINEN RIKOSOIKEUDELLISIIN MENETTELYIHIN (3 LUKU)	
Oikeus suoja toimiin korjaavan oikeuden palvelujen yhteydessä (12 artikla)	Uhrin etuja suojaavien standardien kehittäminen, menettelytavat, koulutus
Oikeus oikeusapuun (13 artikla ml. 4 artikla)	Viestintä
Toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeudet (17 artikla)	Menettelytavat, viestintä, koulutus; jäsenvaltioiden väliset yhteistyösopimukset ja verkostot
UHRIN SUOJELU JA ERITYISSUOJELUA TARVITSEVAN UHRIN TUNNISTAMINEN (4 LUKU)	
Oikeus suojeluun (18 artikla)	Menettelytavat, koulutus
Oikeus välttää rikosentekijän kohtaaminen (19 artikla)	Menettelytavat, koulutus, toimitilakonseptit
Oikeus suojeluun rikostutkinnan aikana (20 artikla)	Menettelytavat, koulutus
Uhrin henkilökohtainen arviointi erityisten suojelutarpeiden määrittämiseksi (22 artikla)	Menettelytavat (arviointimalli), koulutus
Erityissuojelun tarpeessa olevien uhrien oikeus suojeluun rikosoikeudellisten menettelyjen aikana (23 artikla)	Menettelytavat, koulutus
Lapsiuhrin oikeus suojeluun rikosoikeudellisten menettelyjen kuluessa (24 artikla ml. 1 artikla)	Menettelytavat, koulutus
MUUT SÄÄNNÖKSET (5 LUKU)	
Oikeusalalla toimivien koulutus (25 artikla); tietoisuus uhrien tarpeista ja puolueeton, kunnioittava ja ammattitaitoinen kohtelu; poliisimiehet ja tuomioistuinten henkilöstö, tuomarit ja syyttäjät, lakimiehet; uhrien tukipalveluita ja korjaavan oikeuden palveluja tarjoavat tahot	Menettelytavat, koulutus
Yhteistyö ja palvelujen sovittaminen yhteen (26 artikla); toimet tietoisuuden lisäämiseksi oikeuksista ja uhriksi joutumisen riskin vähentämiseksi, rikosten kielteisten vaikutusten minimoimiseksi sekä toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun ja kostotoimien riskien minimoimiseksi	Tiedotus- ja valistuskampanjat, tutkimus- ja koulutusohjelmat; yhteistyö asiaankuuluvien järjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa, ml. DG Justice (koordinointi)

Palveluihin ohjaamisen ja viestinnän merkityksestä toimikunnan loppuraportissa (s. 75–76) todetaan seuraavaa:

Palveluihin ohjaaminen on palveluiden tavoitettavuuden ja saatavuuden kannalta olennainen kysymys. Järjestöjen käsityksen mukaan iso osa uhreista jää edelleen palveluiden ulkopuolelle poliisin ohjeistuksesta huolimatta. Toimikunta pitääkin tärkeänä, että poliisien ja muiden rikoksen uhreja kohtaavien viranomaisten vastuuta ohjata uhrit tukipalveluihin vahvistettaisiin tarkennettujen ohjeiden ja koulutuksen avulla. Tällä hetkellä uhripalveluihin ohjataan selkeästi eniten lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten naispuolisia uhreja.

Palveluihin ohjaamiseen kytkeytyy vahvasti myös laajempi viestintä uhrien tarvitsemista palveluista ja palveluketjujen rakentuminen käytännössä. Ongelmana on se, että eri uhreja kohtaavat ja tukevat tahot eivät tunne riittävän hyvin toistensa palveluita. Esimerkiksi henkirikoksen uhrien omaisia ei automaattisesti ohjata uhripalveluihin kuten Rikosuhripäivystykseen, jolla olisi valmiudet auttaa ja tukea omaisia laajemminkin heidän tilanteeseensa liittyvissä kysymyksissä. Tietoisuus palveluista ja osaaminen uhrien ohjaamiseksi tulisi laajentaa viranomais- ja järjestökentän lisäksi myös yksityiselle sektorille kuten vakuutusyhtiöihin.

Viestintä on tärkeää myös laajemmassa mielessä, jotta kansalaisilla olisi perustietoa siitä, mitä tarkoittaa rikoksen uhriksi joutuminen, mitä oikeuksia uhrilla on ja mitä apua hän voi saada. Viestintää tulisi kohdentaa eri ryhmille, esim. oppilaitosten ja työterveyshuollon kautta. Siinä tulisi käyttää monipuolisesti erilaisia viestintävälineitä mukaan lukien sosiaalinen media.

Viestinnän tehtävänä on myös lisätä ihmisten tietoisuutta tunnistaa omat rajansa ja tietää mikä käytös ei ole hyväksyttävää ja milloin kyseessä voi olla rikos. Erityisen tärkeää tämä on lasten ja nuorten kohdalla, jotka eivät usein ole tietoisia näistä rajoista. Myös väkivallan vastaisen asenteen levittäminen yhteiskunnassa on yksi viestinnän tärkeä tehtävä. Tärkeää on myös sivullisten vastuun korostaminen tilanteissa, joissa he kohtaavat mahdollisen rikoksen. Tämä on samalla välittämisen kulttuurin lisäämistä.

Viestinnässä tulisi huomioida myös mahdollisuudet ennalta ehkäistä joutumista rikoksen uhriksi, vaikka se ei ole aina mahdollista. On kuitenkin monia helppojakin keinoja, joiden avulla voi välttää joutumasta tilanteisiin, joissa uhriksi joutumisen riskit kasvavat.

4 Kansallinen taso: lainsäädäntö, viranomaisohjeet ja käytännöt

Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus uhreille kohdennettavan viranomaisviestinnän kehittämiseksi. Erityisesti oli arvioitava, missä vaiheessa ja kuinka paljon uhreille tietoa annetaan ja minkä viranomaisen toimesta. Työryhmä koosti taulukon muotoon esityksen uhridirektiivin mukaisen uhrin tiedonsaantioikeuden piiriin kuuluvista asioista rikosoikeudellisen menettelyn eri vaiheissa (liite 1). Taulukkoon on koottu tiedonsaantia koskevat direktiivin artikkelit (4–6), niitä vastaava kansallinen lainsäädäntö, vastuuviranomaiset, viranomaisten määräykset ja ohjeet sekä ehdotus käytännön menettelytavoiksi.

Uhrille viestimisessä ja muussa viranomaistoiminnassa on koko prosessin ajan otettava huomioon direktiivin tavoitteet (1 artikla), uhrin oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi (3 artikla) sekä uhrin oikeus tulkkauksiin ja käännöksiin (artikla 7). Direktiivin tarkoituksena on varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Uhrin tiedonsaannin kannalta on merkittävää, että uhrilla on jo ennen rikosprosessia ja sen jälkeenkin oikeus uhrien tukipalveluista saatavaan tukeen ja neuvontaan (artikkelit 8 ja 9). Tukipalveluista uhri saa oikeuksiensa käyttämisen kannalta olennaisia tietoja, neuvontaa ja tukea liittyen esimerkiksi rikoksesta aiheutuneen vahingon korvaamiseen, uhrin asemaan rikosoikeudellisissa menettelyissä ja valmistautumiseen oikeudenkäyntiin. Yleisistä tukipalveluista (Rikosuhripäivystys) saa myös neuvontaa rikoksesta johtuviin taloudellisiin ja käytännön kysymyksiin sekä tietoa olemassa olevista erityistukipalveluista tai välittömän ohjaamisen tällaiseen palveluun. Rikosuhripäivystyksen toiminta rahoitetaan nykyään pääosin oikeusministeriön myöntämin valtionavustuksin uhridirektiivin täytäntöönpanon takaamiseksi.

Seuraavassa tarkastellaan uhridirektiivin mukaisia säädösmuutoksia sekä viranomaisten ohjeistusta ja käytäntöjen kehittämistarpeita.

4.1 Uhridirektiivin mukaiset säädösmuutokset

Uhridirektiivin velvoitteiden mukaiset säädösmuutokset tulivat voimaan 1.3.2016 (SK 10-49/2016, EV 83/2015 vp, LaVM 4/2015 vp, HE 66/2015vp). Direktiivin velvoitteiden johdosta muutettiin esitutkintalakia (ETL), oikeudenkäymiskaarta, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia (ROL), oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, vankeuslakia, tutkintavankeuslakia, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia, henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettua lakia, rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettua lakia (sovittelulaki) sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia.

Esitutkintalain säännöksiä täydennettiin asianomistajalle tehtävien ilmoitusten osalta. Esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuutta asianomistajan oikeuksista esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä on laajennettu. Esitutkintalakiin on myös lisätty velvollisuus ilmoittaa asianomistajalle mahdollisuudesta saada tukea ja suojelua.

Säännöksiä vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittamisesta on tarkistettu. Henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuneen rikoksen tai seksuaalirikoksen asianomistajalla on halutessaan oikeus saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja tietyin edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta. Uudet säännökset koskevat laissa erikseen lueteltuja rikoksia, joissa ilmoittamista rikoksen luonne ja vakavuus huomioon ottaen voidaan pitää perusteltuna (ks. 35, 4.2.3, alaviite 1). Edellytyksenä on, että ilmoittamisesta ei arvioida aiheutuvan vaaraa vangin tai tutkintavangin hengelle tai terveydelle.

Asianomistajan oikeutta asiakirjojen käännöksiin on laajennettu. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin on lisätty säännökset olennaisen asiakirjan, syyttämättäjäättämispäätöksen sekä istunnon aikaa ja paikkaa koskevan ilmoituksen käänntämisestä. Lisäksi esitutkintalakiin on lisätty säännökset velvollisuudesta pyynnöstä kääntää rikosilmoituksesta annettava kirjallinen vahvistus sekä päätös esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta tai päättämisestä saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi.

Uhridirektiivin 8 ja 9 artikloiden (uhrien tukipalvelut) täytäntöönpanon tueksi on valmisteltu erillinen rikosuhrimaksua koskeva lainsäädäntö, joka on vahvistettu 22.5.2015 (SK 669–672/2015, EV 347/2014 vp, LaVM 32/2014 vp, PeVL 61/2014 vp, HE 293/2014 vp). Lait tulevat voimaan samana päivänä kuin sakon ja rikesakon määräämisestä annettu laki, jonka voimaantuloa säädetään erikseen. Voimaantulo tapahtunee aikaisintaan joulukuussa 2016. Rikoksentehtäjiltä peritään jatkossa laissa määritellyin edellytyksin uusi maksu, rikosuhrimaksu. Tarkoituksena on vahvistaa rikoksen uhreille suunnattujen tukipalveluiden valtionrahoitusta rikosuhrimaksun tuottoa vastaavalla määrällä. Oikeusministeriön budjettiin on jo vuonna 2016 saatu merkittävä lisäys uhrien tukipalveluita tuottaville yhteisöille tarkoitettuun valtionavustuserärahasta. Määrärahaa on myönnetty 2,4 miljoonaa euroa erityisesti yleisistä uhrien tukipalveluista huolehtivan Rikosuhripäivystyksen toimintaan.

4.2 Uhrille tiedottaminen esitutkinnassa

4.2.1 Ilmoitus asianomistajan oikeuksista / esitutkintaan osallistuvien oikeudet

Esitutkintalain 4 lukuun on lisätty uusi 18 §, jossa laajennetaan velvollisuutta ilmoittaa asianomistajalle tämän oikeuksista direktiivin 4 ja 6 artiklassa edellytetyllä tavalla. Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle *ilman aiheutonta viivytystä siinä laajuudessa kuin se on erityisesti asianomistajan henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu huomioon ottaen tarpeen* seuraavista asioista:

1. käytettävissä olevat tukipalvelut
2. oikeus oikeudenkäyntiavustajaan tai tukihenkilöön > ROL 2 luvussa säädetyillä edellytyksillä
3. oikeus maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan > oikeusapulaissa säädetyillä edellytyksillä
4. oikeus tulkkaukseen ja olennaisten asiakirjojen käännöksiin > ETL 4 luvun 13 §, ROL 6 a luvun 3 § edellytyksillä

5. oikeus esittää yksityisoikeudellinen vaatimus syyteasian yhteydessä, ja mahdollisuus siihen, että syyttäjä ajaa vaatimusta, jos > ROL 3 luvun 9 § edellytykset täyttyvät
6. käytettävissä olevat keinot asianomistajan suojelemiseksi terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalta uhalta
7. oikeus saada tieto päätöksestä, joka koskee esitutinnan toimittamista jättämistä, lopettamista tai päättämistä saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi tai syyttämättä jättämistä
8. asian selvittämiseksi tuomioistuimeen kutsutun asianomistajan oikeus korvaukseen > valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa säädetyillä edellytyksillä
9. oikeus saada tieto asian käsittelystä, tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta sekä rikosasiassa annetusta tuomiosta

Esitutkintalaissa on jo ennestään useita säännöksiä, jotka koskevat esitutkintaviranomaisen velvollisuutta ilmoittaa asianomistajalle hänen oikeuksiaan. Esitutkintaviranomaiset on ilmoitettava asianomistajalle muun muassa

- hänen asemansa esitutkinnassa (ETL 4 luku 9 §, 7 luku 10 §)
- oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa (ETL 4 luku 10 §)
- mahdollisuus saada ROL 2 luvussa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja /tukihenkilö (ETL 7 luku 10 §)
- kielelliset oikeudet (ETL 4 luku 12 ja 13 §, 7 luku 10 §)
- mahdollinen oikeus korvauksiin rikosvahinkolain nojalla (ETL 11 luku 9 §)
- mahdollisuuksien mukaan siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksen johdosta ryhdytään sekä asianomistajarikoksen tutkimisen edellytyksistä (ETL 11 luku 9 §)

Sovittelulain 13 §:n 3 momentin nojalla poliisin tulee tiedottaa rikoksen uhrille sovittelumahdollisuudesta, jos poliisi arvioi käsiteltävänä olevan asian soveltuvan sovitteluun. Myös asianomistajan oikeudesta saada tieto asian käsittelystä (esitutkintalaki 4 luku 15 § ja 11 luku 9 § sekä laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 12 §) ja oikeudesta saada tieto tuomiosta (ROL 11 luku 12 §) on säädetty jo aiemmin voimassa olleessa lainsäädännössä.

Poliisin käytössä on ollut lomake ”Asianomistajalle ilmoitettavat asiat”, joka sisältää tietoa asianomistajalle ennen alustavaa puhuttelua tai kuulustelua ilmoitettavista oikeuksista ja velvollisuuksista. Lomake vaatisi esitutkintalain muutosten vuoksi päivittämistä.

Työryhmä on valmistellut uhrille tiedotettavista asioista tiiviin infoesitteen, joka soveltuu annettavaksi kaikille uhreille (liite 2). Esitteen on tarkoitus olla esitutkintaviranomaisten käytettävissä ja jaettavissa asianomistajille viestinnän tukena. Myös muut tahot voivat tarpeen mukaan hyödyntää esitettä (esitteestä tarkemmin ks. luku 5.1). Esite korvaa poliisin käytössä olleen lomakkeen siltä osin, kun kyse on asianomistajan oikeuksista.

Kehittämisehdotus:

Työryhmän valmisteleva Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite tulisi saattaa oikeusministeriön toimin esitutkinta- ja oikeusviranomaisten käyttöön uhreille kohdennettavan viestinnän tueksi. Uhrille tiedottamiseen tulisi kiinnittää huomiota poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten koulutuksessa. Oikeusministeriön tulisi huolehtia siitä, että esitteestä tarjotaan asianomistajien kansallisuuksien ja kieliryhmien mukaan arvioitavat tarpeenmukaiset kieliversiot. Oikeusministeriön tulisi jatkossa huolehtia myös esitteen sisällön muutoksista ja niiden käännettämisestä lain tai käytäntöjen muutosten yhteydessä.

Viranomaisten tulisi tarkastella uhrin tiedonsaannin näkökulmasta käytössä ja suunnitteilla olevat lomakkeet ja niiden kieliversiot.

4.2.2 Tukipalveluihin ohjaaminen

Esitutkintalaissa on jo aikaisemmin ollut säädös, joka on edellyttänyt annettavaksi asianomistajalle tietoa uhrien tukipalveluja tarjoavista tahoista sekä asianomistajan ohjaamista tukipalveluihin: ”Rikoksen luonteen sitä edellyttäessä esitutkintaviranomaisen on tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko tämä yhteystietojen välittämiseen tukipalveluiden tarjoajalle, ja asianomistajan suostuessa siihen yhteystiedot on välitettävä ilman aiheetonta viivytystä.” Tätä esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momenttia on 1.3.2016 lukien täydennetty siten, että yhteystietojen välittämistä koskeva tiedusteluvollisuus ja tietojen välittämisvelvollisuus on aina tilanteissa, joissa asianomistajan arvioidaan olevan erityisen suojelun tarpeessa 11 luvun 9 a §:n nojalla. Säännös asianomistajan henkilökohtaisesta arvioinnista perustuu direktiivin 22 artiklaan. Arvioinnissa ei arvioida asianomistajan tarvetta saada tukipalveluja, vaan tarvetta ryhtyä erityistoimenpiteisiin asianomistajan suojelemiseksi lisäkärsimykseltä, pelottelulta tai kostotoimilta asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä. Jos asianomistajan arvioidaan olevan tällaisen erityisen suojelun tarpeessa, asianomistajan voidaan kuitenkin arvioida olevan myös tukipalvelujen tarpeessa. Tämän vuoksi esitutkintaviranomaisen on näissä tilanteissa tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko tämä yhteystietojensa välittämiseen tukipalveluiden tarjoajalle, ja asianomistajan suostuessa siihen välitettävä yhteystiedot ilman aiheetonta viivytystä (HE 66/2015 s. 38–39).

Asianomistaja voi olla tukipalvelujen tarpeessa, vaikka tarvetta 11 luvun 9 a §:ssä tarkoitettuihin erityistoimenpiteisiin ei olisi. Kuten ennenkin, yhteystietojen välittämistä koskeva tiedusteluvollisuus ja tietojen välittämisvelvollisuus tukipalveluiden tarjoajalle on myös silloin, kun rikoksen luonne sitä muuten edellyttää. Aikaisemmin voimassa olevan säännöksen perusteluiden mukaan (HE 14/2013 vp. s. 36) rikoslain 20, 21 tai 25 luvussa rangaistavaksi säädetty rikokset kuuluvat olennaisesti säännöksen soveltamisalaan, mutta myös muu, esimerkiksi kotirauhaan kohdistuva rikos voi luonteensa perusteella edellyttää yhteystietoja koskeviin toimenpiteisiin ryhtymistä. Tällöin asian arvioinnissa olennaisia ovat, paitsi rikoksen vakavuus, sen havaittavat vaikutukset asianomistajaan. Säännöksen sanamuotoa on tarkennettu tältä osin siten, että siinä nimenomaisesti mainitaan myös asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet seikkana, joka voi edellyttää yhteystietojen tiedustelemista ja tietojen välittämistä tukipalveluiden tarjoajalle.

Poliisihallituksella on ohje ”Rikoksen kohteeksi joutuneen ohjaaminen palveluihin” (2020/2012/1916). Siinä ohjeistetaan tiedon välittäminen rikoksen uhrille olemassa olevista viranomaisten ja järjestöjen tuki- ja auttamispalveluista. Ohjeessa ei ole huomioitu 1.3.2016 tullutta säädösmuutosta.

Sisäministeriö on julkaissut toukokuussa 2016 rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyä ohjaavan käsikirjan. Käsikirjassa kerrotaan asianomistajan henkilökohtaisten ominaisuuksien ja epäilyn rikoksen laadun merkityksestä arvioinnissa. Lisäksi kuvataan näiden tekijöiden huomioon ottamista kuulustelutilanteissa ja siinä, mitä ja miten asianomistajalle tulisi asioista kertoa. Tukipalveluihin ohjaamista käsikirjassa sivutaan seuraavasti (Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja, luku 3.1):

Tukipalveluihin ohjaaminen tapahtuu pääsääntöisesti kuten ennenkin: uhrin suostuessa yhteystietojensa välittämiseen, ne välitetään Rikosuhripäivystykselle. Uhrin tiedot on välitettävä aina viipymättä, jos arvioinnissa todetaan hänen olevan erityisten suojelutoimien tarpeessa ja hän suostuu yhteystietojen välittämiseen. Vaikka arvioinnissa todetaan, etteivät erityiset suojelutoimet ole aiheellisia, uhrin yhteystiedot välitetään aina viipymättä hänen suostuessaan, kun

- rikoksen vaikutukset hänen henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa puoltaisivat yhteyttä tukipalveluihin tai
- rikoksen luonne (erityisesti RL 20, 21 tai 25 rikokset mutta myös esim. kotirauha) puoltaa yhteyttä tukipalveluihin.

Kehittämissuositukset:

Poliisin ohjeistus uhrin tukipalveluihin ohjaamisesta tulisi tarkastella kokonaisuutena, jotta voidaan ottaa huomioon esitutkintalain muutos sekä uhrien ja uhrien läheisten tarpeet. Tukipalveluihin ohjaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota poliisin ja muiden uhreja kohtaavien viranomaisten koulutuksessa.

Paikallinen sidosryhmäyhteistyö tulisi järjestää niin, että viranomaisten ja järjestötoimijoiden välinen tiedonkulku toimii ja viranomaisilla on ajantasainen tieto siitä, millaista apua ja tukea on saatavilla. Yleisiin tukipalveluihin (Rikosuhripäivystys) ja erityisiin tukipalveluihin (mm. turvakodit, seksuaalirikoksen uhrien tukipalvelut) ohjaamista olisi syytä kehittää alueellisesti ja paikallisesti yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Viranomaisten tulisi antaa henkirikoksen uhrien omaisille ja alaikäisten uhrien huoltajille aktiivisesti tietoa erilaisista kriisi- ja tukipalveluista ja auttaa yhteydenottamisessa näihin palveluihin.

4.2.3 Ilmoitus oikeudesta saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta

Uudessa esitutkintalain 4 luvun 19 §:ssä säädetään esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa asianomistajalle oikeudesta saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta. Aiemmin voimassa olleiden säännösten mukaan viranomaisilla on ollut oikeus ilmoittaa vapautumisesta asianomistajalle tietyissä uhkatilanteissa, mutta viranomaisilla ei ole ollut siihen velvollisuutta.

Pykälän 1 momentin mukaan ilmoitusvelvollisuus on rajattu momentissa lueteltuihin henkeen, terveyteen, vapauteen ja rauhaan kohdistuneisiin rikoksiin ja seksuaalirikoksiin¹. Esitutkintaviranomaisen on ilman aiheetonta viivytystä ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja vankilasta tai muusta säilytystilasta poistumisesta².

Pykälän 2 momentin mukaan asianomistajan, joka haluaa saada 1 momentissa tarkoitetun vapautumista koskevan ilmoituksen, on ilmoitettava tästä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle. Asianomistaja voi halutessaan pyytää vapautumista koskevaa ilmoitusta jo siinä yhteydessä, kun hänelle kerrotaan tästä oikeudesta. Asianomistaja voi pyytää vapautumista koskevaa ilmoitusta myös myöhemmin rikosoikeudellisen menettelyn aikana ilmoittamalla tästä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle.

Työryhmän valmistelemaan Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteeseen on sisällytetty maininta uhrin oikeudesta saada eräissä tapauksissa pyynnöstä tieto vangin tai tutkintavangin vapautumisesta. Esitteessä ohjeistetaan kertomaan pyyntö esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle. Lisäksi mainitaan, että tarkempia tietoja asiasta antaa esitutkintaviranomainen.

Viranomaisten välisen tiedonkulun osalta asiaa on käsitelty jäljempänä kappaleessa 4.4.

Kehittämisehdotus:

Uhrille vangin tai tutkintavangin vapautumisesta tiedottamiseen ja siihen liittyviin käytännön menettelytapoihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota poliisin ja syyttäjän koulutuksessa.

4.2.4 Asianomistajan oikeus asiakirjojen käännöksiin

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia on täydennetty siten, että muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle asianomistajalle syyttäjän ajamassa rikosasiassa on pyynnöstä annettava käänнос olennaisesta asiakirjasta tai sen osasta, jos käänнос on tarpeen asianomistajan oikeuden valvomiseksi (ROL 6 a luku 3 §

¹ raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, tappo, murha, surma, törkeä pahoinpitely, törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, törkeä kotirauhan rikkominen, törkeä vapaudenriisto, ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa, panttivanjin ottaminen, panttivanjin ottamisen valmistelu, vainoaminen, törkeä ryöstö tai törkeän ryöstön valmistelu taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus sellaiseen rikokseen

² vankeuslain 19 luvun 4 §:n 2 momentti, tutkintavankeuslain 16 luvun 1 §:n 2 momentti ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 16 luvun 2 §:n 2 momentti

1 momentti). Asianomistajalle on lisäksi pyynnöstä annettava käännös syyttämättä-jättämispäätöksestä tai sen yhteenvedosta (ROL 1 luku 9 § 2 momentti) sekä istunnon aikaa ja paikkaa koskevasta ilmoituksesta (ROL 6 a luku 3 § 1 momentti). Asiakirja voidaan kääntää myös suullisesti, jollei asianomistajan oikeusturva edellytä asiakirjan kääntämistä kirjallisesti.

Artiklan 5 kohta 3 edellyttää, että uhri saa pyynnöstä maksutta käännöksen tekemäänsä rikosilmoitusta koskevasta kirjallisesta vahvistuksesta ymmärtämällään kielellä. Esitutkintalakia on täydennetty siten että asianomistajalle on pyynnöstä annettava käännös rikosilmoituksesta annettavasta kirjallisesta vahvistuksesta sekä päätöksestä, joka koskee esitutkinnan toimittamista jättämistä, lopettamista tai päättämistä saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, taikka tällaisen päätöksen yhteenvedosta (ETL 4 luku 13 § 1 momentti). Myös näiden asiakirjojen käännös voi olla suullinen, jollei asianomistajan oikeusturva edellytä asiakirjan kääntämistä kirjallisesti.

Tulkkausta koskevien direktiivin velvoitteiden osalta ei ollut tarpeen ryhtyä lainsäädäntömuutoksiin. Artiklan 5 kohdan 2 mukaan uhrin on voitava tehdä rikosilmoitus ymmärtämällään kielellä tai saatava tarvittavaa kielellistä apua. Esitutkintalain 4 luvun 12 §:n nojalla asianomistajalla on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi. Esitutkintaviranomaisen on selvítettävä, tarvitseeko asianosainen tulkkausta ja huolehdittava siitä, että asianosainen saa tarvitsemansa tulkkauksen. ROL 6 a luvun 2 §:n 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä asianomistajalla syyttäjän ajamassa rikosasiassa on oikeus maksuttomaan tulkkaukseen rikosasian käsittelyssä. Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava siitä, että asianomistaja saa tarvitsemansa tulkkauksen. Edellä olevat säännökset kattavat esitutkinnan ja oikeudenkäynnin kokonaisuudessaan, mukaan lukien kohdassa erikseen mainitut kuulustelut, oikeuden istunnot ja tarvittavat välikäsittelyt.

Kehittämissuositus:

Oikeusministeriön tulisi varmistaa, että oikeusviranomaisten käytössä on tarpeen mukaiset ja ajantasaiset käännösversiot oikeushallinnon keskeisistä lomakkeista, kuten tuomioistuinten kutsuista ja niiden liitteistä. Valmiit kieliversiot helpottavat ja nopeuttavat asiakirjojen toimittamista asianomistajalle.

4.3 Uhrille tiedottaminen rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa

Syyttävövirastot ja käräjäoikeudet toimivat uhrille tiedottamisessa kehittämiensä toimintatapojen mukaan. Aluekohtaisia ja yksikkö- tai yksilökohtaisia eroja voi esiintyä. Työryhmällä ei ole ollut määrääkansa puitteissa mahdollisuutta koota laajemmin tietoa uhrin oikeudet ja tarpeet huomioon ottavista hyvistä kotimaisista syyttävä- ja tuomioistuinikäytännöistä.

4.3.1 Syyteharkinta

Syyttäjällä ei yleensä ole tulevaan oikeudenkäyntiin liittyvää suoraa yhteydenpitoa uhrin kanssa, vaikkakin toisinaan asianomistaja tai tämän avustaja on syyttäjään yhteydessä jo syyteharkintavaiheessa.

Syyttäjä voi esitutkintavaiheessa tehdä tutkinnanjohtajan esityksestä esitutkinnan rajoittamispäätöksen. Tämä päätös lähetetään asianomistajalle yleensä postitse. Päätöksen liitteenä on selvitys päätöksen merkityksestä. Tarvittaessa nämä asiakirjat käännetään asianomistajan ymmärtämälle kielelle.

Esitutkinnan valmistuttua syyttäjä tekee asiassa syyteharkinnan. Mikäli syyttäjä nostaa syytteen, hän lähettää haastehakemuksen käräjäoikeuteen, joka kutsuu asianosaiset ja muut kutsuttavat käräjäoikeuden istuntoon. Jos asianomistaja on esitutkinnassa pyytänyt, että syyttäjä ajaisi hänen korvausvaatimuksiaan, syyttäjän on kirjallisesti ilmoitettava asianomistajalle, mikäli hän ei pyyntöön suostu. Myös peruste kieltäytymiselle on ilmoitettava. Syyttäjän tulisi silloin informoida asianomistajaa siitä, että käräjäoikeus kysyy korvausvaatimuksista oikeudenkäynnin alkaessa tai jo ennen sitä suoraan asianomistajalta itseltään.

Jos syyttäjä tekee asiassa syyttämättäjättämispäätöksen, hän lähettää sen asianomistajalle postitse. Päätöksen liitteenä on selvitys päätöksen merkityksestä. Samalla ilmoitetaan, miten asianomistajan tulee menetellä, jos hän haluaa itse ryhtyä ajamaan syytettä. Tarvittaessa nämä asiakirjat käännetään asianomistajan ymmärtämälle kielelle. Valtakunnansyyttäjä on antanut syyttämättäjättämispäätöksen laatimisesta ohjeen (VKS 2007:4).

Esitutkintaviranomainen kuulee syyttäjää, ennen kuin se tekee arvionsa sellaisten asianomistajan suojelutoimenpiteiden tarpeellisuudesta, joilla on vaikutusta asiassa järjestettävään pääkäsittelyyn. Syyttäjä voi myös tarvittaessa muuttaa esitutkintavaiheessa tehtyä arviota, jos syyttäjä katsoo olevan tarvetta erityisiin kuulemisjärjestelyihin tuomioistuimessa (ks. LaVM 4/2015 vp s. 7–8).

Kehittämisehdotus:

Syyttäjien koulutuksessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota syyttämättäjättämispäätösten perustelemiseen uhrille ymmärrettävällä tavalla ja uhrille tiedottamiseen tapauksissa, joissa syyttäjä ei aja uhrin korvausvaatimuksia sekä kuulemisjärjestelyiden esittämiseen uhrin mahdollisten erityisten suojelutarpeiden vuoksi.

4.3.2 Oikeudenkäynti

Siinä vaiheessa kun rikosasian haastehakemus, syyttäjän infolehti ja esitutkintapöytäkirja toimitetaan syyttäjänvirastosta käräjäoikeuteen, käräjäoikeuden tietoon tulee:

- mistä rikoksesta syyte on nostettu
- keitä henkilöitä käräjäoikeuteen on syyttäjän nimeäminä kutsuttava kuultavaksi henkilökohtaisesti
- onko mukana alaikäisiä henkilöitä, joiden huoltajille on annettava tieto käsittelystä
- minkälaisessa istuntosalissa kuuleminen suoritetaan
- onko asianomistajalla mahdollisesti jo lainopillinen avustaja
- onko joidenkin henkilöiden kertomus tallennettu esitutkinnassa videolle

Asianomistaja kutsutaan käräjäoikeuteen kuultavaksi vakiomuotoisella kutsukirjeellä, joka sisältää tiedot istunnon ajankohdasta ja paikasta sekä tiedon läsnäolovelvollisuudesta ja poissaolon seurauksista. Kutsun liitteenä annetaan kutsuttavalle ohjeita, joissa kerrotaan muun muassa oikeudesta käyttää oikeudenkäyntiavustajaa, tukihenkilöä ja asiameistä. Lisäksi ohjeissa kerrotaan oikeudesta saada esitutkintapöytäkirja ja mahdollisuudesta saada ennakolta korvausta matkakustannuksista. Kutsussa on myös tiiviisti joitakin ohjeita asian pääkäsittelyyn liittyen.

Kuultavaksi kutsuttavalle asianomistajalle annettava ohjeistus kaipaa päivittämistä. Työryhmä on tehnyt kutsuun liitettävästä ohjeistuksesta ehdotuksen, joka on raportin liitteenä (liite 3). Ohjeissa on pyritty tuomaan aiempaa selvemmin esiin asianomistajan oikeus avustajaan ja tukihenkilöön sekä järjestelyt, joita tuomioistuimessa voidaan tehdä uhrin suojaamiseksi. Myös kustannusten korvauksiin liittyvää ohjeistusta on selkiytetty.

Työryhmän tiedossa on, että joissakin käräjäoikeuksissa on kehitetty kutsumiskäytäntöjä erilaisten asianomistajien tarpeet huomioon ottavaksi. Esimerkiksi seksuaalirikosten uhreille ja alaikäisille henkilöille on tarjottu rätälöityä tietoa tuomioistuintähtelystä. Ainakin Helsingin käräjäoikeudessa on toisinaan käytetty lähinnä seksuaalirikosjutuissa tapauskohtaisesti muokattavissa olevia kutsuja/tiedotteita, joissa käsitellään yksityiskohtaisemmin asianomaista yksittäistä rikosasiaa, tulevaa istuntokäsittelyä ja uhrin lainmukaisia oikeuksia. Näitä on laadittu erikseen myös huoltajille silloin kun asianomistaja on ollut alaikäinen.

Jos uhrilla on avustaja jo kutsuvaiheessa, tiedottaminen uhrille ja uhrin taholta käräjäoikeuteen mahdollisista kuulemisjärjestelyistä hoidetaan käytännössä täysin avustajan kautta. Jos avustajaa ei ole, uhrin kanssa on oltava kutsuvaiheessa yhteydessä kirjallisesti, joskus jopa puhelimitse. Yhteyttä on otettava ainakin silloin, jos esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on arvioinut uhrin olevan erityisen suojelun tarpeessa, ja uhrin henkilöstä tai asian laadusta johtuen tarpeen mukaan muutoinkin. Tällöin on kartoitettava mahdolliset erityisjärjestelyiden tarpeet, informoitava uhria hänen oikeuksistaan sekä ohjattava uhri tarpeen mukaan viimeistään tässä vaiheessa avustamis- ja/tai tukipalveluiden piiriin.

Tuomioistuimissa on työryhmän tietojen mukaan esiintynyt vaihtelevaa tulkintakäytäntöä siitä, miten uhrinäkökulmaan ja tiedottamisvelvollisuuteen suhtautuu vuoden 2016 alusta voimaan tullut oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännös, jonka mukaan rikoksen uhria, jolla ei ole vaatimuksia, kuullaan oikeudessa todistajana eikä asianomistajana.

Kehittämisehdotus:

Tapaa, jolla asianomistaja kutsutaan kuultavaksi, olisi syytä kehittää uhrin tarpeet entistä paremmin huomioon ottavaksi. Työryhmä ehdottaa käyttöön otettavaksi päivitetyt ja selkeytetyt ohjeet asianomistajan kutsuun liitettäväksi. Työryhmän ehdotus on raportin liitteenä.

Kuten komission suosituksissa on todettu, artiklan 4 katsotaan edellyttävän yksilöllistä ja proaktiivista lähestymistapaa. Kutsujen yhteydessä lähetettäviä ohjeistuksia tulisi tarvittaessa täydentää yksilöllisellä, yksityiskohtaisemmalla tietojen antamisella kirjallisesti tai puhe-imitse. Näin olisi syytä toimia aina kun uhrin erityistarpeet ja henkilökohtaiset olosuhteet sitä edellyttävät riippumatta siitä, onko uhri esitutkinnassa arvioitu erityisen suojelun tarpeessa olevaksi henkilöksi. Jos uhrilla ei ole avustajaa, riittävästä tiedottamisesta olisi huolehdittava kyseiseen yksittäistapaukseen soveltuvalla tavalla. Jos tiedottaminen hoidetaan kirjallisesti, asiaa käsittelevän tuomarin ja/tai kärjäsihteerin yhteystiedot olisi syytä kertoa maininnoin, että heihin voi tarvittaessa ottaa yhteyttä ja kysyä lisätietoja esimerkiksi mahdollisista erityisistä kuulemisjärjestelyistä ja avustamisesta.

Tuleva hyvien käytäntöjen työryhmä voisi koota tietoa siitä, miten uhrinäkökulma on huomioitu paikallisesti tuomioistuimissa kutsuissa ja oikeudenkäyntien järjestelyissä. Samassa yhteydessä voisi olla aiheellista pohtia yhtenäisiä menettelytapoja sen suhteen, miten vaatimuksia vailla olevaa todistajana kuultavaa rikoksen uhria informoidaan hänen oikeuksistaan. Hyvien käytäntöjen hyödynnettävyyttä tulisi edistää seminaari- ja koulutustilaisuuksissa valtakunnallisesti ja alueellisesti. Teema olisi otettava huomioon oikeusalalla toimivien koulutusta suunniteltaessa ja järjestettäessä. Tuomareiden ja syyttäjien riippumattomuuden vuoksi hyvien käytänteiden omaksumista olisi edistettävä osana paikallisia laatuhankeita ja käsikirjoja, jotka tähtäävät rikosasioiden työprosessien yhtenäistämiseen ja kehittämiseen.

4.4 Viranomaisten välisen tiedonkulun ja tietojärjestelmien kehittämistarpeet

Työryhmän tuli viranomaisviestinnän kehittämistä koskevassa ehdotuksessa kiinnittää huomiota myös viranomaisten välisen tiedonkulun kehittämistarpeisiin, mukaan lukien tietojärjestelmät. Direktiivistä johtuvia uusia tarpeita tiedon välittymisestä viranomaiselta toiselle liittyy uhrien suojelutarpeen arviointiin ja tiedottamiseen vangin tai tutkintavangin vapautumisesta.

Hallituksen esityksen (HE 66/2015) mukaan suojelutarpeen arvioinnin lopputuloksesta olisi tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan ja syyttäjän tulisi ilmoittaa lopputuloksesta tuomioistuimelle. Vapautumisilmoituksen osalta on varmistettava tiedonkulku esitutkintaviranomaiselta Rikosseuraamuslaitokselle siitä, että uhri haluaa saada tiedon vangin tai tutkintavangin vapautumisesta. Poliisin, oikeushallinnon ja Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiä tulisi kehittää niin, että siinä huomioidaan uhrille tiedottaminen ja salassapitovelvoitteet.

Esitutkintaviranomaiset ohjeistetaan uhrin suojelutarpeeseen liittyvistä asiakirjamerkinnöistä arviointimenettelyä koskevassa käsikirjassa keväällä 2016. Silloin kun suojelutarpeen arvioinnin ensivaiheen arvioinnissa päädytään siihen, että jokin seikka tukee erityisten suojelutoimien määrittämistä, arviointilomake täytetään asianomistajan kanssa. Arviointilomakkeen voi täyttää kuulustelun lomassa tai lopuksi. Kun tiedot on kirjattu, suojelun tarve saatetaan tutkinnanjohtajalle harkittavaksi. Tutkinnanjohtaja arvioi suojelutarpeen saamiensa tietojen perusteella kokonaisharkinnalla. Tutkinnanjohtaja merkitsee arviointilomakkeelle oman esityksensä suojelutoimiksi, pääsääntöisesti syyttäjän kuulemisen jälkeen. Arviointilomaketta ei liitetä esitutkintapöytäkirjaan, vaan se toimitetaan syyttäjälle henkilötietolomakkeen yhteydessä.

Syyttäjä kirjaa esityksensä suojelutoimiksi haastehakemuksen yhteydessä tuomioistuimelle toimitettavaan info-lomakkeeseen, eikä arviointilomaketta toimiteta erikseen tuomioistuimelle. Arviointimenettely ja sen tarvitsemat toiminnot otetaan jatkossa huomioon tietojärjestelmäkehityksessä. Tavoitteena on, että merkinnät voidaan tulevaisuudessa tehdä suoraan tietojärjestelmiin.

Syytteen vireillepanon yhteydessä syyttäjä informoi käräjäoikeutta myös erityisjärjestelyehdotuksista. Käytännössä tieto toimitetaan käräjäoikeuteen haastehakemuksen ja esitutkintapöytäkirjan yhteydessä haastehakemukseen liitettävällä, ei-asianosaisjulkisella infolehdellä.

Työryhmä järjesti sähköpostitse asiantuntijakuulemisen viranomaisten välisen tiedonkulun, erityisesti tietojärjestelmien kehittämistarpeista. Kehittämisehdotukset uhridirektiivin mukaisen uhrin tiedonsaantioikeuden toteuttamiseksi koskivat vangin vapautumisesta ilmoittamista.

Oikeusrekisterikeskuksen järjestelmäkehityksen ja viranomaistoiminnan asiantuntijoiden yhteinen kanta on, että tietojärjestelmiä tulisi kehittää tukemaan viranomaisten välistä tiedonkulkua vapautumisilmoitusprosessissa niin, että tieto asianomistajan pyynnöstä saada tietää vangin vapautumisesta kulkisi viranomaisten välillä tietojärjestelmien avulla. Nyt käytössä oleviin tuomioistuinten ja syyttäjien järjestelmiin (Sakari, Ritu) muutoksia ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tehdä, vaan ne tulisi toteuttaa AIPA-hankkeen yhteydessä.

Asianomistajien pyyntöjä saada tietää vangin tai tutkintavangin vapautumisesta on arvioitu tehtävän joitakin satoja vuosittain. Tiedonkulku viranomaisten välillä voidaan hoitaa aluksi manuaalisessa menettelyssä. Manuaaliryöpylän ja virheriskin vähentämiseksi tavoitteena tulisi kuitenkin olla, että tiedot voidaan toimittaa sähköisesti esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän järjestelmästä tuomioistuimeen ja edelleen Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmään.

Poliisin tietojärjestelmissä ilmoitus asianomistajalle vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta (ETL 4:19) toteutetaan siten, että kirjattaessa poliisiasiaan tietojärjestelmään (Patja) asianomistaja lainkohdassa lueteltuja rikosnimikkeitä koskevassa asiassa pakotetaan käyttäjä tekemään myös ilmoitusta koskevat merkinnät: a) haluaako asianomistaja vapautumisilmoituksen ja b) tehdäänkö ilmoitus. Mikäli asianomistaja haluaa ilmoituksen, mutta ilmoitusta ei tehdä, pakottaa järjestelmä täyttämään perustelut. Tiedot kirjautuvat järjestelmän henkilötietolehdele, joka ei ole osa esitutkintapöytäkirjaa, vaan sitä käytetään ainoastaan poliisin ja syyttäjän sekä poliisin ja tuomioistuimen välisessä tiedonvälityksessä. Ilmoitus oikeudesta saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapautumisesta on huomioitu myös ohjeistuksessa.

Asianomistajan tahdonilmaisun välittämisessä syyttäjälle ja tuomioistuimelle käytetään Patjan henkilötietolehteä, jolle tieto asianomistajan tahdonilmaisusta tulostuu automaattisesti. Tehtäessä vangitsemisvaatimusta tietojärjestelmä kehottaa tulostamaan henkilötietolehden, jos asianomistaja haluaa vapautumisilmoituksen. Tieto välitetään vangitsemisasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Henkilötietolehti toimitetaan myös syyttäjälle kun asia saatetaan syyteharkintaan. Jatkokehityksen myötä tulevaisuudessa tieto siirtyy henkilötietolehdeltä suoraan oikeushallinnon AIPA -järjestelmään.

Vapautumisilmoitus asianomistajalle (PutkaL 16.2.2) toteutuu siten, että kirjattaessa poliisiasiaan tietojärjestelmään vapauttamista järjestelmä kehottaa ilmoittamaan vapauttamisesta asianomistajalle, jos asianomistajan tietoihin on kirjattu, että asianomistaja haluaa ilmoituksen.

Näillä näkymin poliisin tietojärjestelmämuutosten toteuttaminen on mahdollista siten, että muutokset olisivat käytössä syksyllä 2016. Tällä hetkellä sääntelyn noudattaminen on turvattu ohjeistuksella sekä kuulustelupöytäkirjalomakkeen yhteydessä olevaan henkilötietolehteen tehdyllä muutoksella. Henkilötietolehti ei ole asianosaisjulkinen, vaan ainoastaan viranomaisten väliseen tiedonvaihtoon käytettävä asiakirja.

Oikeusrekisterikeskus on vastuussa asianomistajan pyynnön välittämisestä tuomioistuimelta Rikosseuraamuslaitokselle. Vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaan tuomioistuimen on ilmoitettava asianomistajan pyynnöstä Rikosseuraamuslaitokselle tallettamalla sitä koskevat tiedot oikeushallinnon valtakunnallisen tietojärjestelmän ratkaisu- ja päätösilmoitusjärjestelmään tai toimittamalla tiedot Oikeusrekisterikeskukselle välittämistä varten. Oikeusrekisterikeskus on, saatuaan Rikosseuraamuslaitokselta tiedot ilmoituksen tarpeellisesta sisällöstä, ohjeistanut yleiset tuomioistuimet lähettämään ilmoitukset Oikeusrekisterikeskukseen sähköpostilla.

Uhridirektiivin täytäntöönpano aiheuttaa Rikosseuraamuslaitoksessa toimintatapamuutoksia sekä muutoksia vankitietojärjestelmään (Vati). Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä lakien voimaantulosta lukien ilmoituksia vangin vapautumisesta ja vankilasta poistumisesta sellaiselle asianomistajalle, joka on rikosoikeudellisen menettelyn aikana ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle haluavansa ko. ilmoituksen. Rikosseuraamuslaitoksessa on perustettu projekti, jossa Vatiin määritellään ominaisuudet asianomistajien ilmoitusten käsittelyyn. Vati-muutokset saadaan käyttöön todennäköisesti kesäkuussa. Täytäntöönpanoyksikkö tulee kirjaamaan asianomistajan pyynnön ja vankilat tulevat tekemään varsinaiset ilmoitukset. Keskushallintoyksikkö laatii ja antaa ohjeen siitä, miten asianomistajan ilmoitukset tulevat Rikosseuraamuslaitokselle, miten ne kirjataan tietojärjestelmään, kenellä on pääsy kyseisiin tietoihin, missä tilanteissa asianomistajalle on ilmoitettava, kenellä vankilassa on

ilmoitusvelvollisuus, miten ilmoituksen tekeminen tai tekemättä jättäminen ratkaistaan ja kirjataan, miten asianomistajan ilmoitus yhteystietojen muuttamisesta otetaan vastaan ja muut mahdolliset tarvittavat ohjeistettavat seikat.

Työryhmä katsoo, että viranomaisten välisen sähköisen tiedonkulun kehittämisen lisäksi olisi ruvettava kehittämään sähköisiä asiointipalveluita myös uhreille. Esimerkiksi Hollannissa on käytössä järjestelmä, jossa uhri voi saada asiaan liittyvää tarvitsemaansa tietoa suoraan tietojärjestelmistä.

Kehittämisehdotus:

Direktiivin vaatimukset tulisi ottaa huomioon käynnissä olevissa poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinelaitoksen tietojärjestelmähankeissa (Vitja-, AIPA- ja Roti-järjestelmät). Erityisesti uhrin suojelutarvetta ja vangin vapautumiseen liittyvää ilmoittamista koskevat viranomaisten välisen tiedonkulun tarpeet olisi huomioitava oikeushallinnon tietojärjestelmiä kehitettäessä (AIPA-hanke).

Rikosseuraamuslaitoksen tulisi varmistaa uhridirektiivin täytäntöönpanoon liittyvät toimitatapojen ja vankitietojärjestelmän (Vati) muutokset.

Samassa yhteydessä kun viranomaisten tietojärjestelmiä uusitaan, tulisi kansalaisten tietotarpeisiin kehittää sähköisiä asiointipalveluita ja mobiilisovelluksia.

5 Tietoa uhrille ja kansalaisille: www-sivut, oppaat, esitteet

Viranomaiset ja järjestöt tarjoavat rikoksen uhreille apua, tukea ja neuvontaa useiden kanavien kautta. Erilaisten oppaiden ja esitteiden lisäksi tietoa ja tukea on saatavilla eri toimijoiden puhelinpalveluista ja verkkosivuilta. Uhridirektiivi velvoittaa antamaan uhrille monenlaisia tietoja alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen.

Työryhmän keskeisenä annettuna tehtävänä oli tuottaa sisältö viranomaisten viestintää varten. Sisältöä oli tuotettava viranomaisten viestintämateriaaliin, jolla annetaan tietoa rikoksen uhreille ja muille kansalaisille uhrien oikeuksista ja tukipalveluista. Tiedon tuli olla käytettävissä erilaisten lomakkeiden ja esitteiden sekä verkkosivujen päivittämiseen.

5.1 Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite

Työryhmä käytti paljon aikaansa toimeksiannon ensimmäiseen tehtävään, uhreille kohdennettavaan viestintään. Mallia haettiin Skotlannista ja Englannista, joissa uhreille tiedottamiseen on erityisesti panostettu. Työryhmä valmisteli Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteen (liite 2), jonka pohjana ovat uhridirektiivin tiedonantovelvoitteet. Valmistelutyön aikana kommentteja pyydettiin asiantuntijoilta muun muassa oikeusministeriön oikeushallinto-osastolta, sosiaali- ja terveysministeriöstä, Terveystien ja hyvinvoinnin laitokselta sekä Valtiokonttorista. Tiivis esite on tarkoitettu kaikille rikoksen uhreille ja se sisältää tietoa muun muassa tukipalveluista, oikeudellisesta avusta, uhrin suojelusta, korvauksista, sovittelusta ja tulkkauksesta. Esite on tarkoitettu jaettavaksi rikoksen uhrille mahdollisimman aikaisin – mielellään jo ensimmäisessä kontaktissa esitutkintaviranomaiseen. Oikeusministeriö on jo julkaissut esitteestä suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset versiot oikeus.fi-verkkosivuilla.

Esitteen jakelua ja jatkokehittämistä koskevat ehdotukset on esitetty edellä kohdassa 4.2 Esitteen jakelua ja jatkokehittämistä koskevat ehdotukset on esitelty edellä kohdassa 4.2.1.).

5.2 Oikeus.fi -verkkosivujen aineistot

Oikeusministeriö ylläpitää oikeus.fi -verkkosivuilla useita rikoksen uhrin kannalta tärkeitä verkkomateriaaleja. Osa näistä on suunnattu suoraan rikoksen uhrille, kuten Jos joudut rikoksen uhriksi -esite ja Lapsi rikoksen uhrina -esite. Osa esitteistä tarjoaa tietoa laajemmin muun muassa oikeudenkäynnistä ja todistamisesta (Rikosjutun käsittely käräjäoikeudessa -esite ja Oikeusapu-esite). Verkkomateriaalia löytyy useilla kielillä. Esimerkiksi Jos joudut rikoksen uhriksi -esite on saatavilla suomen ja ruotsin lisäksi saameksi, englanniksi, venäjäksi, somaliaksi, arabiaksi sekä selkokielenä suomeksi ja ruotsiksi. Työryhmän työn yhteydessä oikeusministeriön verkkomateriaalia on ryhdytty päivittämään uhridirektiivin ja siihen liittyvän kansallisen lainsäädäntön mukaisesti.

dännön mukaiseksi. Myös lisätarpeita käännöksille on huomioitu; Jos joudut rikoksen uhriksi -esite on käännetty viron kielelle työryhmän ehdotuksesta.

Oikeus.fi -verkkosivut sisältävät kattavasti tietoa tuomioistuimista, syyttäjistä, oikeusavusta ja ulosotosta. Lisäksi sivuilta löytyy tuomioistuinten yhteystietoja, neuvoja asiointiin sekä erilaisia lomakkeita kuten pyyntö lähestymiskiellon määräämiseksi ja oikeusapuhakemus.

5.3 Muuta rikoksen uhrille suunnattua materiaalia

5.3.1 Viranomaiset

Tietoa rikosprosessin eri vaiheista aina rikosilmoituksen tekemisestä korvausten hakemiseen löytyy poliisin ja muiden viranomaisten verkkosivuilta. Poliisin verkkosivut (www.poliisi.fi) sisältävät tietoa esimerkiksi rikosilmoituksesta, esitutkinnasta, sovittelusta ja rikosvahinkojen korvaamisesta. Lisäksi sivuilla on erillinen jakso rikoksen uhrille, joka sisältää tietoa Rikosuhripäivystyksestä ja laajan listauksen erilaisista apua tarjoavista tahoista.

Valtiokonttorin verkkosivuilla (www.valtiokonttori.fi) rikoksen uhrin kannalta keskeiset osiot tarjoavat tietoa rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista ja korvausten hakemisesta. Sivustolta löytyy myös korvaushakemuslomake tapahtuneesta rikosvahingosta.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilta (www.thl.fi) löytyvät yhteystiedot ympäri vuorokauden palveleviin turvakoteihin, joista osa on kuntien ja osa järjestöjen ylläpitämiä. Sivustolla on myös oma osio, joka koskee riita- ja rikosasioiden sovittelua ja josta löytyvät sovittelutoimistojen yhteystiedot.

Ihmiskaupan uhreille on olemassa oma verkkosivu (www.ihmiskauppa.fi), joka tarjoaa kattavasti tietoa ihmiskaupasta sekä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä ja ympärivuorokautisen puhelinpalvelun yhteystiedot. Tietoa on tarjolla useilla eri kielillä sekä selkosuomeksi.

5.3.2 Järjestöt

Järjestöjen tukipalvelut toimivat aktiivisesti verkossa ja uhrille suunnattua materiaalia on saatavilla kaikkien keskeisten tukipalvelutahojen toimesta. Järjestöjen sivut ovat uhrin näkökulmasta erittäin informatiivisia, koska niiden sisältö on suunniteltu nimenomaan uhrin tarpeista käsin. Tieto on nopeasti löydettävissä ja se on helposti ymmärrettävässä muodossa. Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen verkkosivut (www.riku.fi) tarjoavat hyvin laajasti tietoa, oppaita ja esitteitä, jotka huomioivat monenlaisten uhrien tarpeet. Näitä ovat esimerkiksi Rikosprosessiopas nuorille, Oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille, Ulkomaalaistaustaisen rikoksen uhrin kohtaaminen sekä ohjeita raiskauksen uhrille, rikosilmoituksen tekemiseen, vahingonkorvauksista

rikosasioissa, lähestymiskiellon hakemiseen ja erilaisia vaihtoehtoja oikeusavustajan kulujen kattamisesta. Enemmän ohjeita ja oppaita <http://www.riku.fi/fi/oppaat+ja+ohjeet/oppaita/>.

Kattava listaus erilaisten uhreille suunnattujen tukipalveluiden verkkosivuista löytyy osoitteesta www.oikeus.fi/tukipalvelut.

Kehittämisehdotus:

Viranomaisten ja järjestöjen tulisi huomioida kehitystyössään sähköisten ympäristöjen, mobiilipalveluiden ja sosiaalisen median entistä tehokkaampi hyödyntäminen.

Verkkosivuista vastaavien tahojen tulisi huolehtia tiedon helposta löydettävyydestä, riittävästä kieliversioista ja materiaalin jatkuvasta päivittämisestä.

Viranomaisten ja järjestöjen yhteistyössä toteuttamat kampanjat olisivat hyvä keino lisätä rikoksen uhrien tietoisuutta oikeuksistaan ja tukipalveluista.

6 Yhteenveto työryhmän ehdotuksista viranomaisviestinnän kehittämiseksi

6.1 Uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi uudet esitteet ja lomakkeet

Uhrin tiedonsaantioikeus alkaa ensikosketuksesta toimivaltaisiin viranomaisiin, joten poliisilla ja muilla esitutkintaviranomaisilla on keskeinen rooli. Uhrille on ilmoitettava direktiivissä ja kotimaisessa lainsäädännössä mainitut asiat tarkoituksenmukaisessa laajuudessa. Asiat ovat pitkälti samoja, joista tiedottamisessa on tutkimusten mukaan havaittu puutteita ja kehittämiskohteita.

Työryhmä on valmistellut infoesitteen, johon uhrille tiedotettavat asiat on koottu. Esite soveltuu annettavaksi kaikille uhreille. Esitutkinta- ja oikeusviranomaiset sekä muut uhrien kanssa toimivat tahot kuten tukipalvelut voivat käyttää esitettä viestintänsä tukena. Täydentävää tietoa toimivaltaisten viranomaisten tulee antaa uhrin yksilöllisen tarpeen mukaan. Lisätietoja löytyy myös viranomaisten verkkosivuilta. Työryhmän laatima esite on ehdotuksen liitteenä ja se on jo julkaistu oikeusministeriön verkkosivuilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Oikeusministeriö on tiedottanut esitteestä mediatiedotteella 29.2.2016. Työryhmä ehdottaa, että oikeusministeriö toimittaisi esitteen esitutkintaviranomaisten ja oman hallinnonalansa käyttöön pyytäen samalla palautetta esitteen mahdollista jatkokehittelyä varten.

Esite julkaistaan seuraavaksi saameksi ja selkokielellä. Työryhmä pitää tärkeänä, että oikeusministeriö hankkisi esitteestä mahdollisimman monta kieliversiota. Tämä tukisi uhrin oikeutta ymmärtää, varmistaisi informaation tasalaatuisuuden, helpottaisi viranomaisten työtä ja vähentäisi esitteen tulkkauksesta aiheutuvia kustannuksia. Kieliversioiden tarpeen arvioinnissa voidaan käyttää poliisin rekisteritietoihin perustuvaa tilastoa asianomistajien kansallisuuksista.

Viranomaisten tulisi tarkastella uhrin tiedonsaannin näkökulmasta käytössä ja suunnitteilla olevat lomakkeet ja niiden kieliversiot.

6.2 Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti

Viranomaisten ja järjestöjen sivustoilta löytyy jo nyt runsaasti uhreille kohdennettua tietoa. Järjestöjen sivut ovat uhrin näkökulmasta erittäin informatiivisia ja täydentävät viranomaistietoa. Jatkossa viranomaisten ja järjestöjen tulisi huomioida kehitystyösäännön sähköisten ympäristöjen, mobiilipalveluiden ja sosiaalisen median entistä tehokkaampi hyödyntäminen. Työryhmä kannustaa järjestöjä ja viranomaisia someviestintään ja yhteistyöhön erilaisen materiaalin (ml. videot) jakamisessa ja levittämisessä. Yhteistyössä toteutettavilla kampanjoilla voitaisiin lisätä rikoksen uhrien tietoisuutta oikeuksistaan ja tukipalveluista.

Työryhmä muistuttaa, että verkkosivuista vastaavien tahojen tulisi huolehtia tiedon helposta löydettävyydestä, riittävästä kieliversioista ja materiaalin jatkuvasta päivittämisestä. Uhrin kannalta keskeisiä viranomaistahoja ovat sisäministeriön hallinnonalalla poliisi, oikeusministeriön hallinnonalalla oikeuslaitos (tuomioistuin, syyttäjä) ja oikeusapu, valtiovarainministeriön hallinnonalalla Valtiokonttori sekä sosiaali- ja terveysministeriön alalla Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Työryhmän laatima infoseite on hyödynnettävissä oppaiden ja verkkosivujen sisällölliseen päivittämiseen.

Kunkin viranomaisen tehtävänä on antaa toimialaansa liittyvää tietoa, minkä vuoksi tieto voi olla jossain määrin hajanaisesti löydettävissä. Työryhmä pitää hyvänä, että uhrin tiedonsaannin kannalta keskeinen perusmateriaali ja linkitys eteenpäin löytyvät oikeusministeriön ylläpitämiltä oikeus.fi -sivuilta, joissa on jo nyt paljon uhrille kohdennettua tietoa ja oppaita.

Työryhmä painottaa Rikosuhripäivystyksen roolia uhrille kohdennettavassa viestinnässä, sillä Rikosuhripäivystyksen toimintaa tuetaan uhridirektiivin täytäntöönpanoon liittyen pääosin valtionrahoitteisesti. Sen verkkosivut tarjoavat jo nyt laajasti tietoa, oppaita ja esitteitä, jotka huomioivat monenlaisten uhrien tarpeet.

Työryhmä katsoo, että tavoitteeksi tulisi ottaa myös sähköisten asiointipalveluiden ja mobiilisovellusten aikaansaaminen kansalaisten tietotarpeisiin.

6.3 Tukipalveluihin ohjaamista tehostettava

Tehokas ohjaaminen tukipalveluihin edesauttaa uhrin tiedonsaantia ja rikoksesta selviytymistä monin tavoin. Tukipalveluissa tunnetaan rikosprosessin kulku ja siihen liittyvät menettelyt, joten uhria voidaan auttaa ja tukea prosessin eri vaiheissa. Uhrilla voi myös olla matalampi kynnyks kysyä neuvoja tukipalvelusta kuin viranomaisilta suoraan, vaikka apua tarvittaisiin rikosprosessiin liittyvään ongelmaan. Kaikki uhrin eivät kuitenkaan ole yhteydessä tukipalveluihin ja uhrin tiedonsaanti ja tiedon ymmärtäminen tulisi varmistaa viranomaisten käytännöllä ja uhrien tarpeet huomioon ottavilla toimintatavoilla. Viranomaisten toiminnan tehostamisen kannalta tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen, miten uhrin tiedonsaantia rikosprosessin etenemisestä voitaisiin tehostaa.

Työryhmä ehdottaa, että poliisin ohjeistus tukipalveluihin ohjaamisesta päivitetäisiin ottamaan huomioon esitutkintalain muutos sekä uhrien ja uhrien omaisten tarpeet. Tukipalveluihin ohjaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota poliisin ja muiden uhreja kohtaavien viranomaisten koulutuksessa. Paikallinen sidosryhmäyhteistyö olisi järjestettävä niin, että viranomaisten ja järjestötoimijoiden välinen tiedonkulku toimii, ja viranomaisilla on ajantasainen tieto siitä, millaista apua ja tukea on saatavilla. Yleisiin tukipalveluihin (Rikosuhripäivystys) ja erityisiin tukipalveluihin (esim. turvakodit, seksuaalirikoksen uhrien tukipalvelut) ohjaamista on syytä kehittää alueellisesti ja paikallisesti yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Työryhmä katsoo, että myös uhrien läheisten tiedonsaantia oikeuksista, rikosprosessista sekä tuki- ja vertaistukipalveluista tulisi tehostaa. Henkirikoksen uhrien omaisille ja alaikäisten uhrien huoltajille tulisi antaa aktiivisesti tietoa erilaisista kriisi- ja tukipalveluista ja auttaa yhteydenottamisessa näihin palveluihin.

6.4 Uhrin tarpeet paremmin huomioon tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä

Työryhmän näkemyksen mukaan tapaa, jolla asianomistaja kutsutaan kuultavaksi, on syytä kehittää uhrin tarpeet entistä paremmin huomioon ottavaksi. Kutsun yhteydessä lähetettävään ohjeistukseen tulee lisätä tietoa uhrin oikeuksista ja mahdollisuuksista erilaisiin järjestelyihin uhrin suojaamiseksi. Työryhmä on päivittänyt ohjeistuksesta ehdotuksensa, joka on raportin liitteenä. Ohjeissa on aiempaa selvemmin pyritty tuomaan esiin asianomistajan oikeus avustajaan ja tukihenkilöön sekä järjestelyt, joita tuomioistuimessa voidaan tehdä uhrin suojaamiseksi. Lisäksi kustannusten korvauksiin liittyvää ohjeistusta on selkiytetty. Työryhmän mielestä oikeusministeriön tulisi varmistaa, että oikeusviranomaisten käytössä on tarpeen mukaiset ja ajantasaiset käänösversiot oikeushallinnon keskeisistä lomakkeista, kuten tuomioistuinten kutsuista ja niiden liitteistä. Valmiit kieliversiot helpottavat ja nopeuttavat asiakirjojen toimittamista asianomistajalle.

Kutsujen yhteydessä lähetettäviä ohjeistuksia tulisi työryhmän mielestä tarvittaessa täydentää yksilöllisellä, yksityiskohtaisemmalla tietojen antamisella kirjallisesti tai puhelimitse. Näin olisi syytä toimia aina kun uhrin erityistarpeet ja henkilökohtaiset olosuhteet sitä edellyttävät riippumatta siitä, onko uhri esitutkinnassa arvioitu erityisen suojelun tarpeessa olevaksi henkilöksi. Jos uhrilla ei ole avustajaa, riittävästä tiedottamisesta olisi huolehdittava kyseiseen yksittäistapaukseen soveltuvalla tavalla. Jos tiedottaminen hoidetaan kirjallisesti, asiaa käsittelevän tuomarin ja/tai käräjäsihteerin yhteystiedot olisi syytä kertoa maininnoin, että heihin voi tarvittaessa ottaa yhteyttä ja kysyä lisätietoja esimerkiksi mahdollisista erityisistä kuulemisjärjestelyistä ja avustamisesta.

Työryhmä ehdottaa, että tuleva hyvien käytäntöjen työryhmä voisi koota tietoa siitä, miten uhrinäkökulma on huomioitu paikallisesti tuomioistuimissa kutsuissa ja oikeudenkäyntien järjestelyissä. Samassa yhteydessä voisi olla aiheellista pohtia yhtenäisiä menettelytapoja sen suhteen, miten vaatimuksia vailla olevaa todistajana kuultavaa rikoksen uhria informoidaan hänen oikeuksistaan.

6.5 Uhrisensitiivinen viestintä osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankkeita

Viranomaisten toimintaa uhrin näkökulmasta tarkastelleista tutkimuksista nousee esiin useampia rikosprosessin vaiheita, joihin näyttäisi liittyvän kehittämistarpeita uhrin näkökulmasta. Tällaisia ovat erityisesti uhrin ohjaaminen tukipalveluihin, oikeusavusta tiedottaminen sekä tiedottaminen rikosprosessin eri vaiheista ja etenemisestä. Tutkimuksiin liittyvissä asiantuntijahaastatteluissa on myös käynyt ilmi, että vaikka uhrille tarjotaan prosessin aikana tietoa, uhrilla voi olla vaikeuksia ottaa sitä vastaan tai ymmärtää kerrottuja asioita. Tämä voi johtua uhrin kokemuksista tai henkilökohtaisista, tiedon ymmärtämistä vaikeuttavista ominaisuuksista. Asioista tiedottamisen lisäksi tulisi varmistaa, että uhri myös ymmärtää ja muistaa kuulemansa.

Komission suosituksissa esitetään, että toimintatavoista tiedottaminen ja koulutus tulisi sitoa osaksi uhridirektiivin täytäntöönpanoa. Jotta uhridirektiivin mukainen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeus toteutuu mahdollisimman tehokkaasti, uudet velvoitteet ja niihin liittyvät käytännöt tulee huomioida viranomaisten koulutusta suunnitel-

taessa ja järjestettäessä. Työryhmä ehdottaa, huomioon ottaen myös tutkimuksissa ilmenneet kehittämistarpeet, että viranomaisten koulutuksessa kiinnitettäisiin erityistä huomiota uhrisensitiiviseen tiedottamiseen ja seuraaviin asiakokonaisuuksiin:

- tiedon ymmärrettävyys
- uhrin oikeuksista kertominen
- rikosprosessin ja viranomaiskäsittelyn etenemisestä informointi
- ohjaaminen tukipalveluihin
- syyttämättäjättämispäätösten perusteleva uhrille ymmärrettävällä tavalla
- uhrille tiedottaminen tapauksissa, joissa syyttäjä ei aja uhrin korvausvaatimuksia
- kuulemisjärjestelyt uhrin mahdollisten erityisten suojelutarpeiden vuoksi
- vangin tai tutkintavangin vapautumisesta tai vankilasta poistumisesta tiedottaminen uhrille

Tuomareiden ja syyttäjien riippumattomuuden vuoksi hyvien käytänteiden omaksumista olisi edistettävä osana paikallisia laatuhankeita ja käsikirjoja, jotka tähtäävät rikosasioiden työprosessien yhtenäistämiseen ja kehittämiseen. Jo olemassa olevien sekä uusien hyvien käytäntöjen hyödynnettävyyttä tulisi edistää seminaari- ja koulutustilaisuuksissa valtakunnallisesti ja alueellisesti.

6.6 Tietojärjestelmin tehostettava viranomaisten välistä tiedonkulkua

Direktiivin vaatimukset tulisi ottaa huomioon käynnissä olevissa poliisin, syyttäjälaitoksen, tuomioistuinlaitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmähankkeissa (Vitja-, AIPA- ja Roti-järjestelmät). Direktiivistä johtuvia uusia tarpeita tiedon välityksestä viranomaiselta toiselle liittyy uhrien suojelutarpeen arviointiin ja etenkin tiedottamiseen vangin tai tutkintavangin vapautumisesta.

Asianomistajien pyyntöjä saada tietää vangin tai tutkintavangin vapautumisesta on arvioitu tehtävän joitakin satoja vuosittain. Tiedonkulku viranomaisten välillä voidaan hoitaa aluksi manuaalisessa menettelyssä. Työryhmän järjestämän kuulemisen perusteella on ilmeistä, että tietojärjestelmiä tulisi kehittää tukemaan viranomaisten välistä tiedonkulkua. Ilmoitus asianomistajan pyynnöstä saada tietää vangin vapautumisesta tulisi kulkea viranomaisten välillä tietojärjestelmien avulla. Tavoitteena tulisi olla, että tiedot voidaan toimittaa sähköisesti esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän järjestelmästä tuomioistuimeen ja edelleen Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmään. Näillä näkymin poliisin tietojärjestelmämuutosten toteuttaminen on mahdollista siten, että muutokset olisivat käytössä syksyllä 2016. Nyt käytössä oleviin tuomioistuinten ja syyttäjien järjestelmiin (Sakari, Ritu) muutoksia ei ole asianmukaista tehdä, vaan ne tulisi toteuttaa AIPA-hankkeen yhteydessä.

Uhridirektiivin täytäntöönpano aiheuttaa Rikosseuraamuslaitoksessa toimintatapa-
muutoksia ja muutoksia vankitietojärjestelmään (Vati). Työryhmä katsoo, että Rikos-
seuraamuslaitoksen tulisi varmistaa kehittämistyössään uhridirektiivin täytäntöön-
panoon liittyvät toimintatapojen ja vankitietojärjestelmän muutokset.

Työryhmä suosittaa lisäksi, että suojelutarpeen arviointimenettely ja sen tarvitsemat
toiminnot otetaan jatkossa huomioon tietojärjestelmäkehityksessä. Tavoitteena tulisi
olla, että merkinnät tehdään tulevaisuudessa suoraan tietojärjestelmiin.

LÄHTEET

DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/28/EU. European Commission DG Justice, December 2013

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta

Heiskanen, Markku & Roivainen, Outi (2005) Helsinki! Tutkimus helsinkiläisten turvallisuudesta ja Helsingin poliisin palvelukyvyistä. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 21. Helsinki.

Honkatukia, Päivi (2011) Uhrit rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252, Helsinki.

Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2011) Rikosten uhrit tukipalvelujen asiakkaina. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 19/2011. Helsinki.

Kainulainen, Heini & Saarikkomäki, Elsa (2014) Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 126, Helsinki.

Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin – esitys rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi. Uhirpoliittisen toimikunnan loppuraportti. Mietintöjä ja lausuntoja 13/2015. Oikeusministeriö.

Poijula, Soili (2010) Henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytyminen, mielenterveys ja kokemukset tuesta ja palveluista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:21. Helsinki.

Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja. Sisäministeriön julkaisu 14/2016. Sisäministeriö, Helsinki.

Van Dijk, Jan & Groenhuisen, Marc (2007) Benchmarking victim policies in the framework of European Union Law. Kirjassa Sandra Walklate (toim.) Handbook of Victims and Victimology, 363–379.

Van Dijk, Jan & Manchin, Robert & Van Kesteren, John & Nevala, Sami & Hideg, Gergely (2005) The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005. Brussels, Gallup Europe.

LYHENTEET

AIPA	Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten asian- ja dokumentinhallinnan kehittämishanke
EV	Eduskunnan vastaus
ETL	Esitutkintalaki
HE	Hallituksen esitys
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
Patja	Poliisiasiaain tietojärjestelmä
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PutkaL	Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettu laki
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
Sakari	Syyttäjävirstojen ja käräjäoikeuksien rikosasioiden asiankäsittelyjärjestelmä
Ritu	Yleisten tuomioistuinten rikostuomiosovellus
Roti	Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämis- ja asiakastietojärjestelmä
SK	Säädöskokoelma
Vati	Vankitietojärjestelmä
Vitja	Poliisin toiminnanohjausjärjestelmän kokonaisuudistus
VKS	Valtakunnansyyttäjä

LIITTEET

1. Taulukko: Uhrille tiedottaminen rikosprosessin aikana
2. Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite
3. Ohjeita kutsuttavaksi kuultavalle asianomistajalle (työryhmän ehdotus)

Uhrille rikosoikeudellisten menettelyiden aikana annettava tieto

Taulukosta ilmenee uhridirektiivin mukaisen uhrin tiedonsaantioikeuden piiriin kuuluvat asiat rikosoikeudellisen menettelyn eri vaiheissa. Taulukkoon on koottu uhrin tiedonsaantioikeutta koskevat direktiivin artiklat 4–6, vastaava kansallinen lainsäädäntö, vastuuviranomaiset, viranomaisten määräykset ja ohjeet sekä käytännön menettelytavat tiedon välittämiseksi uhrille.

	Prosessin vaihe ja vastuullinen viranomainen	Annettava tieto	Uhridirektiivin artiklat ja kansalliset säädökset	Viranomaisten määräykset ja ohjeet	Menettelytavat käytännössä (ml. kehittämissuositukset)
<p>Koko prosessin ajan huomioon otettava:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uhridirektiivin tavoitteet (1 artikla) – uhrin oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi (3 artikla) – uhrin oikeus tulkkauksiin ja käännöksiin (7 artikla) – uhrien tukipalveluista tarjottava tuki ja neuvonta (9 artikla) 	<p>Ensimmäinen yhteys viranomaiseen; rikosilmoitus</p> <p>– esitutkinta-viranomainen</p>	<p>1) tietoa rikoksen uhrin oikeuksista ja mahdollisuuksista saada tukea, suojelua ja oikeusapua/ oikeudellista neuvontaa; + yleistä tietoa rikosprosessista ja asian käsittelystä</p> <p>2) kirjallinen vahvistus rikosilmoituksesta</p>	<p>artiklat 4 ja 5</p> <ul style="list-style-type: none"> – ETL 3 luku 1 § – ETL 4 luku 9, 10 ja 18 § 	<p>Rikoksen kohteeksi joutuneen ohjaaminen palveluihin (POHA ohje 3.5.2012 2020/2012/1916) Ohje esitutkinta-pöytäkirjan laadinnasta (päivitys 2016):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Käsikirja rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelystä (SM, tulossa) – Käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta (POHA 2014) – Käsikirja esitutkinta-pöytäkirjan laadinnasta – ohje PATJA-kirjaamisesta (2020/2013/5231) 	<p>1) suullisesti ja uusi infoesite antamalla kirjallisesti (+ www-sivuilla lisätietoa)</p> <ul style="list-style-type: none"> – tukipalveluihin ohjaaminen kysymällä ja välittämällä uhrin yhteystiedot tukipalveluun – suojelutarpeen arviointi yhdessä uhrin kanssa <p>2) antamalla vahvistus ilmoituksen jättämistilanteessa tai lähettämällä erikseen (kirjeellä tai sähköpostilla)</p>

	<p>Esitutkinta – esitutkinta- viranomaisen</p>	<p>1) tietoa rikoksen uhrin oikeuksista ja mahdollisuuksista saada tukea, suojelua ja oikeusapua/ oikeudellista neuvontaa; + yleistä tietoa rikosprosessista ja asian käsittelystä</p> <p>2) tieto esitutkintaviranomaisen päätöksestä lopettaa esitutkinta; päätös olla aloittamatta rikostutkintaa tai lopettaa se; esitutkinnan keskeyttäminen</p>	<p>artiklat 4 ja 6 – ETL 4 luku 9, 10, 15, 18 § – ETL 7 luku 10 § – ETL 11 luku 1 ja 9 § – Sovittelulaki 13 § 3 momentti</p>	<p>Ohje esitutkinta-pöytäkirjan laadinnasta (päivitys 2016): – Käsikirja rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelystä – Käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta (POHA 2014) – Käsikirja esitutkinta-pöytäkirjan laadinnasta – Ohje PATJA-kirjaamisesta (2020/2013/5231) – Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POHA ohje 28.11.2103 2020/2013/5071).</p>	<p>1) suullisesti ja uusi infoesite antamalla kirjallisesti – tukipalveluihin ohjaaminen kysymällä ja välittämällä uhrin yhteystiedot tukipalveluun – suojelutarpeen arviointi yhdessä uhrin kanssa</p> <p>2) postittamalla päätös (mahdollisine liitetietoineen, joissa ohjeistusta)</p>
	– syyttäjä	<p>3) syyttäjän päätös esitutkinnan rajoittamisesta, jonka liitteenä selvitys päätöksen merkityksestä</p>		<p>Valtakunnansyyttäjän ohje esitutkinnan rajoittamisesta (VKS 2007:2)</p>	<p>3) postittamalla päätös liitteineen, ellei ole tutkinnallista estettä</p>

	<p>Syyteharkinta – syyttäjä</p>	<p>1) syyttäjän päätös jättää syyte nostamatta; tieto jatkomenettelymahdollisuuksista ja käytännöistä, kun syytetä ei nosteta</p> <p>2) jos syyte nostetaan ja asianomistaja pyytänyt syyttäjää ajamaan yksityisoikeudellisia vaatimuksia, ilmoitus asianomistajalle</p> <p>– jos syyttäjä ei aja vaatimuksia ja selvitys siitä, että käräjäoikeus kysyy niitä suoraan asianomistajalta</p>	<p>artiklat 4 ja 6 – ROL 1 luku 9 §</p>	<p>Valtakunnansyyttäjän ohje asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta (VKS 2006:3)</p>	<p>1) syyttämättäjättämispäätös postitse + ohje, miten menetellä</p> <p>2) ilmoitus postitse</p>
	<p>Oikeudenkäynti – tuomioistuimissa</p>	<p>1) tietoa rikoksen uhrin oikeuksista ja mahdollisuuksista saada tukea, suojelua ja oikeusapua/ oikeudellista neuvontaa; asian selvittämiseksi tuomioistuimeen kutsutun asianomistajan oikeus</p>	<p>artiklat 4 ja 6 – ROL 5 luku 15 § – ROL 11 luku 12 § – YTJulkL 12 §</p>	<p>Laatukäsikirjat</p> <p>Tuomioistuimissa sisäisesti sovitut menettelytavat oikeusministeriön tuottamien lomakkeiden pohjalta</p>	<p>1–3) kutsu tai käsittelyilmoitus asianomistajalle kirjallisesti postitse, liitteenä ohjeita asianomistajalle (päivitetty versio), syyttäjän syytekirjelmä ja toisinaan pyyntö toimittaa kirjallinen korvausvaatimus etukäteen</p> <p>– syytteen vireilletulon ja oikeudenkäynnin välisenä aikana suullinen tai kirjallinen informointi</p>

		<p>korvaukseen + yleistä tietoa rikosprosessista ja asian käsittelystä</p> <p>2) tuomioistuinkäsittelyn aika ja paikka sekä rikoksentekijää vastaan esitettävien syytteiden sisältö</p> <p>3) tiedot, joiden avulla uhri voi seurata rikosoikeudellisen menettelyn etenemistä</p> <p>4) oikeudenkäynnissä annettu lopullinen tuomio</p>			<p>rikosprosessista, aikatauluista, kuulemisjärjestelyistä sekä asian käsittelystä asianomistajan (ja todistajan) puhelin- ja sähköpostitiedusteluiden johdosta tai tuomioistuimen omasta aloitteesta</p> <p>4) Tuomio julistetaan käsittelyn päätteeksi tai annetaan myöhemmin kirjallisesti kansliatuomiona; kummassakin tapauksessa tuomioistuimesta toimitetaan asianomistajalle sähköpostitse, avustajan kautta tai postitse jäljennös tuomiosta</p> <p>a) automaattisesti aina, jos tuomiossa on tuomittu asianomistajalle maksettavaksi tulevia korvauksia,</p> <p>b) jos asianomistaja on tilannut tuomion, ja</p> <p>c) jos joku asianosaisista on valittanut tuomiosta</p>
--	--	---	--	--	--

	<p>Tutkintavankeus ja täytäntöönpano</p> <ul style="list-style-type: none"> – esitutkinta-viranomainen – RISE/ vankila-viranomainen 	<p>Pyynnöstä ilmoitus tutkintavangin vapauttamisesta tai karkaamisesta</p> <p>Ilmoitus vangin vapauttamisesta, karkaamisesta ja tietyin edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta asianomistajalle, joka on rikosprosessin aikana ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle, että haluaa saada tällaisen ilmoituksen</p>	<p>artikla 6</p> <ul style="list-style-type: none"> – ETL 4 luku 19 § – Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 16 luku 2 § – Tutkintavankeuslaki 2 luku 2 § ja 16 luku 1 § – Vankeuslaki 2 luku 1 a § ja 19 luku 4 § 	<p>Ohjeistus tulossa päivityksenä käsikirjaan</p> <p>Ohjeistus tulossa tietojärjestelmäpäivityksen yhteydessä</p>	<p>Kysymällä kuulustelussa asianomistajan toiveesta saada ilmoitus ja kirjaamalla toive henkilötietolehdele</p> <p>Vankilasta ilmoitetaan vangin vapautumisesta ja vankilasta poistumisesta asianomistajalle, joka on rikosprosessin aikana ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle, että haluaa saada tällaisen ilmoituksen sekä ilmoittanut yhteystiedon, johon haluaa saada kyseisen ilmoituksen</p>
--	--	---	---	---	---

TIETOA RIKOKSEN UHRIN OIKEUKSISTA

Tähän esitteeseen on koottu asioita, joista rikoksen uhrilla on oikeus saada viranomaisilta tietoa. Tiedot voivat vaihdella uhrin tarpeiden, henkilökohtaisten olosuhteiden ja rikoksen luonteen mukaan. Yhteystietoja ja linkkejä lisätietoihin löytyy esitteen lopusta.

1. Rikosilmoituksen tekeminen

On tärkeää, että rikoksen uhri ilmoittaa rikoksesta poliisille. Ilmoitus on tehtävä mahdollisimman pian, jotta rikos on helpompi selvittää. Myös vahingonkorvauksen saaminen voi edellyttää, että rikosilmoitus on tehty. Ilmoituksen voi tehdä esimerkiksi poliisille rikospaikalla, menemällä poliisiasemalle sekä vähäisissä rikoksissa myös internetissä tai puhelimitse. Uhrilla on oikeus saada tekemästään rikosilmoituksesta kirjallinen vahvistus.

2. Tuki rikoksen uhreille

Rikoksen uhri voi tarvita lääkärin apua tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, kuten sosiaalipäivystystä, sairaalahoitoa sekä fyysistä ja psyykkistä kuntoutusta. Uhri voi käyttää näitä palveluja samoilla edellytyksillä kuin muut asiakkaat.

Monet järjestöt tarjoavat rikoksen uhreille tukea, neuvontaa ja ohjausta. Rikosuhripäivystys antaa kaikenlaisiin rikoksiin ja rikosprosessiin liittyvää apua sekä uhrin oikeuksien käyttämisen kannalta olennaista neuvontaa. Lähisuhdeväkivallan uhrin voivat saada suojaa ja tukea turvakodeista. Joillakin paikkakunnilla on tarjolla erityistukea seksuaalirikoksen uhreille ja maahanmuuttajataustaisille naisille. Ihmiskaupan uhreille on erillinen auttamisjärjestelmä, johon he voivat

päästä tietyillä edellytyksillä. Jos uhri antaa luvan, poliisi tai muu esitutkintaviranomainen voi välittää hänen yhteystietonsa tukipalveluun, josta otetaan häneen yhteyttä.

Uhri voi käyttää tukihenkilöä rikosasian käsittelyn eri vaiheissa. Uhri voi pyytää tukihenkilöksi haluamansa henkilön. Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksestä voi saada maksuttoman, tehtävään koulutetun tukihenkilön. Tukihenkilö saa olla läsnä kuulusteluissa ja oikeudenkäynnissä, mutta läsnäoloa voidaan joissakin tilanteissa rajoittaa.

3. Oikeudellinen apu

Uhrilla on oikeus käyttää oikeudellista avustajaa rikosilmoituksen tekemisessä, kuulustelussa ja oikeudenkäynnissä. Avustajana saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.

Pieni- ja keskituloisilla voi olla mahdollisuus saada valtion oikeusapua. Tällöin avustajan palkkion maksaa osaksi tai kokonaan valtio. Oikeusapua voi hakea oikeusaputoimistosta tai käyttäen sähköistä asiointipalvelua. Uhri voi myös pyytää asianajo- tai lakiasiantointia hakemaan oikeusapua hänen puolestaan.

Tuomioistuin voi määrätä uhrille oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön, jos kyseessä on lähisuhdeväkivalta, seksuaalirikos tai uhrin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistu-

va vakava rikos. Tällöin valtio maksaa palkki-
on uhrin tuloista riippumatta.

4. Uhrin suojeleminen

Joskus uhri voi altistua pelottelulle, kosto-
toimille tai rikosprosessista aiheutuville lisä-
kärsimyksille. Viranomaiset arvioivat, tarvit-
seeko uhri suojeleminen esitutkinna-
ssa ja oikeudenkäynnissä ja mitkä suojele-
mistoimenpiteet olisivat tarpeen. Arviointi
tehdään yhteistyössä uhrin kanssa ja
siinä otetaan huomioon uhrin henkilökohtaiset
ominaisuudet, olosuhteet ja rikoksen laatu.

Uhrin voidaan joissakin tapauksissa kuulla
oikeudenkäynnissä näkösuojan takana, video-
yhteyden avulla taikka ilman syytetyn tai yleisön
läsnäoloa. Uhrin kuulustelu voidaan jois-
sakin tapauksissa tallentaa videolle ja tallen-
netta käyttää todisteena oikeudenkäynnissä,
esimerkiksi silloin, jos uhri on alle 18-vuotias.

Uhrin yksityisyyden suojaamiseksi tuomiois-
tuin voi tietyin edellytyksin käsitellä asian
ilman yleisön läsnäoloa sekä määrätä oikeu-
denkäyntiasiakirjat ja tuomion tarpeellisin
osin salassa pidettäviksi. Uhri voi pyytää tätä
tuomioistuimelta. Tuomioistuimella voi joissakin
asioissa määrätä myös uhrin henkilöllisyyden
pidettäväksi salassa. Tällaisia asioita ovat
esimerkiksi seksuaalirikokset.

Tuomioistuimella harkitsee oikeudenkäynnin jär-
jestelyt ja suojeleminen toimenpiteet aina tapaus-
kohtaisesti ottaen huomioon sen, ettei puo-
lustukselle kuuluvia oikeuksia rajoiteta. Tuo-
mioistuimen ratkaisu voi siten poiketa aiem-
min tehdystä arviosta.

Vakavissa uhkatilanteissa uhri voi hakea yh-
teystietojen salaamista, turvakieltoa, lähes-
tymiskieltoa taikka jopa nimen tai henkilö-
tunnuksen muuttamista. Lisätietoja näistä
saa viranomaisilta tai tukipalveluista. Jos lä-

hestymiskiellon suojaama henkilö muuttaa
toiseen EU-valtioon ja kokee tarvitsevansa
suojaamista myös siellä, hän voi pyytää lähes-
tymiskiellon määränneeltä tuomioistuimelta
eurooppalaista suojeleminen määräystä.

5. Korvaukset

Uhrilla on oikeus rikosasian käsittelyn yhtey-
dessä vaatia, että rikoksen tekijä korvaa ai-
heuttamansa vahingot. Uhrin täytyy ilmoittaa
esitutkinna-
ssa tai viimeistään tuomiois-
tuimelle vahingoista sekä siitä, vaatiiko hän
tekijältä korvauksia. Uhrilla on oikeus vaatia
korvausta esimerkiksi rikkoutuneesta tai ka-
donneesta omaisuudesta, lääke- ja lääkärin-
kuluista sekä väkivallan aiheuttamasta kivus-
ta ja särystä sekä joissakin tapauksissa henki-
sestä kärsimyksestä.

Syyttäjä voi uhrin pyynnöstä ajaa korvausvaa-
timusta hänen puolestaan, jos asia on yksin-
kertainen ja selvä, ja syyttäjälle on toimitettu
lasku, kuitti tai muu kirjallinen selvitys vaati-
muksesta. Yleensä tällöin on kyse omaisuus-
vahingoista. Jos tuomioistuimella on velvoittanut
rikoksentekijän maksamaan korvauksia, mak-
sujärjestelyistä voi sopia hänen kanssaan tai
korvausten perimisen voi antaa ulosottomie-
hen hoidettavaksi.

Lähinnä väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhril-
la voi olla oikeus saada korvausta kärsimäs-
tään vahingosta valtion varoista. Korvausta
haetaan Valtiokonttorilta ja sitä maksetaan
pääasiassa henkilövahingosta ja kärsimykse-
stä. Korvauksen saamiseksi uhrin täytyy il-
moittaa rikoksesta poliisille. Jos asia käsitel-
lään tuomioistuimessa, uhrin on myös vaadi-
tava siellä korvausta rikoksen tekijältä. Kor-
vauksia voi yksittäistapauksessa saada myös
vakuutusyhtiöltä tai Kelasta.

Jos rikoksen uhri kutsutaan asian selvittämi-
seksi tuomioistuimeen, hänellä on oikeus

saada valtion varoista korvausta oikeuteen saapumisesta aiheutuneista kustannuksista. Uhrille voidaan maksaa päivärahaa sekä korvausta matkakustannuksista ja taloudellisesta menetyksestä.

6. Tulkkaus ja asiakirjojen kääntäminen

Jokaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä suomea tai ruotsia. Saamelaisilla on kotiseutualueellaan oikeus käyttää saamen kieltä. Viranomaisen on tarvittaessa järjestettävä tulkkaus. Muunkielisen uhrin on saatava käyttää kaikissa rikoksen selvittämiseen liittyvissä tilanteissa kieltä, jota hän osaa. Tarvittaessa viranomaisen on järjestettävä uhrille tulkkaus jollekin hänen osaamalleen kielelle. Tulkillä on vaitiolovelvollisuus. Tulkin palkkion maksaa valtio.

Uhri voi pyytää käännöstä tietyistä keskeisistä asiakirjoista. Käännös voidaan antaa suullisesti, kun oikeusturva ei vaadi asiakirjan kääntämistä kirjallisesti. Joissakin tapauksissa uhrille voidaan kääntää asiakirjan osa tai asiakirjasta tehty yhteenveto.

Esitutkinnassa uhri voi saada käännöksen rikosilmoituksen kirjallisesta vahvistuksesta, päätöksestä lopettaa esitutkinta ja tarvittaessa muusta asian kannalta olennaisesta asiakirjasta. Syyttäjältä uhri voi saada käännöksen päätöksestä olla nostamatta syytettä.

Tuomioistuimessa uhri voi saada käännöksen tuomiosta, istunnon aikaa ja paikkaa koskevasta ilmoituksesta sekä tarvittaessa muusta asian kannalta olennaisesta asiakirjasta.

7. Rikosasioiden sovittelu

Rikosasioita voidaan sovittaa, jos sekä uhri että epäilty suostuvat siihen. Lisäksi edellytetään, että epäilty vahvistaa pääasiat tapahtumien kulusta ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Sovittelu on maksutonta ja

aina vapaaehtoista, ja sen voi myös halutesaan lopettaa kesken missä vaiheessa tahansa. Koulutetut, vapaaehtoiset sovittelijat auttavat rikosasian osapuolia keskustelemaan tapahtuneesta ja sopimaan rikoksesta aiheutuneiden haittojen hyvittämisestä ja vahinkojen korvaamisesta uhrille. Palvelua saa sovittelutoimistoista kaikkialla maassa.

8. Asian käsittelyä koskevat tiedot

Rikoksen uhrilla on oikeus saada pyynnöstään tieto asian käsittelystä, tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta sekä rikosasiassa annettusta tuomiosta. Lisäksi rikoksen uhrilla on oikeus saada tieto esitutkintaviranomaisen päätöksestä lopettaa esitutkinta sekä syyttäjän päätöksestä olla nostamatta syytettä.

9. Tieto vangin tai tutkintavangin vapautumisesta

Joissakin vakavissa rikoksissa uhrilla on oikeus pyynnöstä saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta, karkaamisesta ja tietyin edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta. Jos uhri haluaa saada ilmoituksen, hänen on kerrottava siitä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle. Esitutkintaviranomainen antaa tarkempia tietoja asiasta.

Tiedon saaminen edellyttää, ettei ilmoittamisesta arvioida aiheutuvan vaaraa vangin tai tutkintavangin hengelle tai terveydelle.

10. Muuta tietoa

Uhrin asema esitutkinnassa

Esitutkintaviranomainen antaa uhrille tarkempia tietoja kuulusteluun liittyvistä asianomistajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Uhrin täytyy muun muassa kertoa rikoksesta ja mahdollisista vahingoista totuudenmukaisesti.

Viranomaisen menettelystä kanteleminen

Uhri voi kannella esitutkintaviranomaisen menettelystä, jos uhri katsoo viranomaisen toimineen virheellisesti tai laiminlyöneen tehtävänsä. Kantelu tehdään kirjallisesti joko siihen viranomaisen yksikköön, jossa menettelyvirheen katsotaan tapahtuneen tai ylemmälle viranomaiselle.

Syyttäjän päätöksestä jättää syyte nostamatta uhri voi kannella valtakunnansyyttäjälle, jolla on oikeus ottaa asia uuteen syyteharkintaan. Uhri voi kannella valtakunnansyyttäjälle myös muusta syyttäjän päätöksestä tai menettelystä, jota uhri pitää virheellisenä.

Uhri voi kannella viranomaisen menettelystä myös eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille.

Menettelyt uhrin joutuessa rikoksen kohteeksi muussa kuin asuinvaltiossaan

Uhri voi saada tukea ja neuvontaa uhrien tukipalveluista, vaikka rikos olisi tehty toisessa valtiossa.

Jos uhri on joutunut rikoksen kohteeksi toisessa EU-valtiossa, esitutkintaviranomainen voi tietyissä tilanteissa siirtää sille tehdyn rikosilmoituksen tai aloittamansa esitutkinnan toisen EU-valtion viranomaiselle. Rikosilmoituksen siirtäminen edellyttää muun muassa, että rikos on vakava tai että uhri ei ole voinut tehdä rikosilmoitusta tekopaikan valtiossa. Vakavissa rikoksissa siirtoa harkitaan myös EU:n ulkopuolelle.

Yhteystiedot asiaa koskevia yhteydenottoja varten:

Yhteystietoja ja lisää tietoa:

- Poliisi: www.poliisi.fi, yleinen hätänumero: 112
- Tukipalvelut: www.oikeus.fi/tukipalvelut
 - Rikosuhripäivystys: www.riku.fi, puh: 0203 16116
 - Turvakodit: www.thl.fi/turvakotipalvelut
- Esitteitä ja tietoa rikoksen uhreille: www.oikeus.fi
- Oikeusapu, oikeusaputoimistot: www.oikeus.fi/oikeusapu
- Asiointi syyttäjän kanssa, syyttäjänvirastot: www.oikeus.fi/syyttaja
- Asiointi oikeuslaitoksessa, tuomioistuimet: www.oikeus.fi/tuomioistuimet
- Rikosvahinkokorvaukset, Valtiokonttori: www.valtiokonttori.fi, puh: 0295 50 2736
- Sovittelu, sovittelutoimistot: www.thl.fi/sovittelu
- Julkiset palvelut kootusti: suomi.fi

1.3.2016

TYÖRYHMÄN EHDOTUS

OHJEITA KUTSUTTAVALLE ASIANOMISTAJALLE

Esitutkintapöytäkirja

Teillä on oikeus saada esitutkintapöytäkirja käyttöönne esittämällä poliisille tämä kutsu.

Oikeudenkäyntiavustaja, tukihenkilö ja asiamies

Teillä on oikeus käyttää oikeudellista avustajaa oikeudenkäynnissä. Oikeusavustaja on syytä hankkia jo hyvissä ajoin ennen asian istuntokäsittelyä. Pieni- ja keskituloisilla voi olla mahdollisuus saada valtion oikeusapua, jolloin avustajan palkkion maksaa osaksi tai kokonaan valtio. Lähisuhdeväkivallan, seksuaalirikoksen taikka henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan vakavan rikoksen uhrille tuomioistuimien voi määrätä oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön. Tällöin heidän palkkionsa maksetaan valtion varoista. Tuomioistuimien voi määrätä näin Teidän pyynnöstänne, syyttäjän esityksestä tai omasta aloitteestaan.

Teillä on oikeus käyttää tukihenkilöä rikosasian käsittelyn eri vaiheissa. Voitte pyytää tukihenkilöksi haluamanne henkilön. Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksestä voi saada maksuttoman, tehtävään koulutetun tukihenkilön. Tukihenkilö saa olla läsnä kuulusteluissa ja oikeudenkäynnissä, mutta läsnäoloa voidaan joissakin tilanteissa rajoittaa.

Jos Teitä ei ole määrätty saapumaan istuntoon henkilökohtaisesti, saatte käyttää asiamiestä edustamaan itseänne oikeudenkäynnissä. Teidän on tällöin valtuutettava asiamiehenne antamalla tälle valtakirja.

Oikeudenkäyntiavustajana tai asiamiehenä saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.

Oikeusapu

Oikeusapu voidaan hakemuksesta myöntää henkilölle, joka taloudellisen asemansa vuoksi ei vaikeuksitta kykene kokonaisuudessaan maksamaan asian käsittelystä aiheutuvia menoja. Oikeusapua ei kuitenkaan myönnetä, jos asialla katsotaan olevan asianomaiselle henkilölle vain vähäinen merkitys.

Oikeusapua haetaan oikeusaputoimistolta kirjallisesti, suullisesti tai käyttäen sähköistä asiointipalvelua. Hakemuslomakkeita saa mm. kärjäoikeuden kansliasta ja oikeusaputoimistosta. Asianomistaja voi myös pyytää asianajo- tai lakiasiaintoimistoa hakemaan oikeusapua puolestaan.

Oikeus saada korvausta kustannuksista

Jos Teidät on määrätty saapumaan kärjäoikeuteen henkilökohtaisesti, Teillä on oikeus saada valtion varoista korvaus matkakustannuksistanne sekä tiettyyn rajaan saakka ansionmenetyksestä tai muusta taloudellisesta menetyksestä ja toimeentulokustannuksista (päiväraha). Matkakulukorvaus maksetaan yleensä lyhintä tietä ja halvinta matkustustapaa käyttäen tehdystä matkasta. Korvaukset maksetaan jälkikäteen kärjäoikeudessa täytettävää asiakirjaa vastaan. Jos tarvitsette saattajan voidaksenne saapua istuntoon, saattajalla on sama oikeus kulukorvauksiin kuin Teillä.

Jos Teillä ei ole mahdollisuutta maksaa itse matkakustannuksia tai jos muuten kustannuskorvausten saaminen vasta jälkikäteen ei ole riittävää, voitte pyytää niistä ennakkoa oleskelupaikkakuntanne poliisilaitokselta. Pyyntöön yhteydessä on esitettävä tämä kutsu. Pyyntö on mahdollisuuksien mukaan esitettävä viimeistään kymmenen päivää ennen asian käsittelyä.

Laillinen este

Laillisella esteellä tarkoitetaan sitä, että henkilö sairauden tai yleisen liikenteen keskeytymisen vuoksi on estynyt saapumaan istuntoon. Jos ilmoitetaan muu este, kärjäoikeus tutkii, voidaanko se hyväksyä. Esteestä on heti sen tultua tietoon ilmoitettava kärjäoikeuden kansliaan.

Oikeudenkäynnin järjestelyt

Aikatauluista ja muista oikeudenkäyntiin liittyvistä käytännön järjestelyistä kannattaa tarpeen vaatiessa keskustella ennen oikeudenkäyntiä kärjäoikeuden henkilökunnan kanssa. Yhteyttä voi ottaa esimerkiksi kärjäsihteeriin.

Asianomistajan suojaamiseksi häntä voidaan joissakin tapauksissa kuulla oikeudenkäynnissä näkösuojan takaa, videoyhteyden avulla taikka ilman syytetyn tai yleisön läsnäoloa. Joissakin tapauksissa videolle esituskinnassa tallennettua asianomistajan kuulustelua voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Näin saatetaan toimia esimerkiksi silloin, kun asianomistaja on alle 18-vuotias.

Asianomistajan yksityisyyden suojaamiseksi tuomioistuin voi tietyin edellytyksin käsitellä asian ilman yleisön läsnäoloa sekä määrätä oikeudenkäyntiasiakirjat ja tuomion tarpeellisin osin salassa pidettäviksi. Asianomistaja voi pyytää tätä tuomioistuimelta. Tuomioistuin voi joissakin asioissa määrätä myös asianomistajan henkilöllisyyden pidettäväksi salassa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi seksuaalirikokset.

Tuomioistuin harkitsee oikeudenkäynnin järjestelyt ja suojelutoimenpiteet aina tapauskohtaisesti ottaen huomioon sen, ettei puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoiteta. Tuomioistuimen ratkaisu voi poiketa esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän tekemästä erityisen suojelutarpeen arviosta.

Asian käsittely

Asianosaisen on perehdyttävä asiaan niin hyvin, ettei asian käsittelyä tarvitse hänen laiminlyöntinsä vuoksi lykätä tai peruuttaa.

Pääkäsittelyn aluksi syyttäjän ja/tai asianomistajan on esitettävä vaatimuksensa perusteineen ja vastaajan ilmoitettava, myöntääkö vai kiistääkö hän vaatimukset. Tämän jälkeen asianosaisilla on mahdollisuus tarkemmin perustella kantaansa ja lausua vastapuolen perustelujen johdosta. Todistelun jälkeen asianosaiset voivat vielä esittää loppulausuntonsa.

Jos asianosainen tahtoo pääkäsittelyssä esittää todisteen, jota hän ei ole aikaisemmin ilmoittanut, hänen on viipymättä ennen pääkäsittelyä saatettava se tuomioistuimen tietoon ja samalla ilmoitettava, mitä hän haluaa todisteella näyttää toteen.

Asia käsitellään istunnossa suullisesti. Asianosainen ei saa istunnossa lukea eikä antaa kärjäoikeudelle oikeudenkäyntikirjelmää tai muuta kirjallista lausumaa. Asianosainen saa kuitenkin lukea vaatimuksensa asiakirjasta sekä käyttää kirjallisia muistiinpanoja muistinsa tueksi.

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-515-7 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi